

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1894.

Andra Kammaren.

N:o 23.

Lördagen den 31 mars.

Kl. 7 e. m.

§ 1.

Fortsattes öfverläggningen angående sammansatta stats- och bankoutskottets utlåtande n:o 4, i anledning af väckta motioner om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.

Enligt förut gjord anteckning lemnades dervid ordet till

Herr Månsson, som yttrade: Herr talman, mine herrar! Då jag varit ledamot i det sammansatta utskottet, som haft att behandla denna fråga, så skall jag tillåta mig att säga några ord.

Det har här många gånger framhållits under diskussionen, och särskildt har det betonats af den ärade motionären, att det icke är fråga om att upphäfva ett Riksdagens beslut, utan det är fråga om ett års uppskof. Men jag ber att få fästa uppmärksamheten på, att så är icke förhållandet, utan såväl i reservanternas yrkande som i det förslag, herr Ljungman framställt, talas blott om ett uppskof af frågan: det står ingen tid i dessa förslag, eller huru länge detta uppskof skall räcka. Det står, att fullmäktige i riksgäldskontoret och riksbanken eller riksdagshuskomitén skola framkomma med förslag om de ändringar och de utredningar, hvartill de kunna finna sig föranlättna, och att detta skall underställas Riksdagens beslut. Sålunda är det ett underställande till Riksdagens förnyade beslut, som är ifrågasatt, innan detta uppskof slutar. Nu vädjar jag till hvar och en af kammarens ledamöter: hvad är skillnaden på upphäfvande och ett sådant uppskof? Jag kan icke läsa på annat sätt än att det är ett upphäfvande, då det skall fordras ett nytt beslut, innan vi kunna fortsätta byggnadsarbetena. Det är en väsentlig sak, och vi böra noga fästa oss dervid, att herrar reservanter och förslagsställare måtte göra detta klart för oss, huru länge uppskofvet skall räcka. Ty som det nu står, är det ett uppskof för evigheten, tills Riksdagen har beslutat på nytt.

Vidare så har här talats om och klandrats den utredning, som är lemnad. Och man har klandrat icke allenast den utredning, som frågan fått af byggnadskomitén och af fullmäktige, utan äfven af det sammansatta utskottet, som haft att behandla frågan. Nu

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

är det ju gifvet, att allt beror på hvad man fordrar. Utredningarna kunna vara af flera slag, och fordringarna kunna vara sådana, att de äro omöjliga att uppfylla. Varen så goda, mine herrar, och följén denna frågas behandling, dock icke i 1888 års betänkande, ty då medgifver jag, att utredningen var ganska knapphändig, och jag får säga, att jag den gången röstade mot förslaget. Men vi hafva haft det före en gång senare, vi hafva haft det 1891, och då undrar jag, om man kan säga, att utredningen från sammansatta utskottet var så knapphändig. De frågor, som då utskottet framlade till fullmäktiges besvarande, voro flera, och de finnas i det utskottsbetänkandet bifogade såsom bilagor. På samma sätt har sammansatta utskottet nu framställt frågor till komitén och till fullmäktige till besvarande; och dessa svar finnas också bifogade som bilagor. Det har varit frågor om kostnaderna, huru de skola ställa sig, det har varit om grundläggningsarbetena, m. m., m. m., och jag vädjar till hvar och en, som har läst och satt sig in i dessa frågor och dessa svar och utredningar, huruvida man har skäl att fordra mera. — Ja, man kan ju alltid göra det, förstås, men hvad man ytterligare skulle hitta på att fråga och att få besvaradt, det visste vi icke i utskottet. Och den ärade motionären, som sjelf var ledamot af utskottet, hade inga vidare frågor att framställa än de, som äro gjorda. Hade han det gjort, är jag öfvertygad om, att han skulle fått svar. Han har fått det, så vidt jag vet, i allt hvad han i det fallet framställt, så att jag tror icke, att han kan säga, att icke allt hvad han i det fallet ville har utredts. Det voro vi villiga att gå honom till mötes med.

Nu är det sagt, att det har varit en så knapphändig majoritet i Riksdagen, som beslutat denna fråga: det var endast några få röster, som beslöto detta 1888. Det medgifver jag. Men vid 1891 års riksdag, då frågan var före å nyo och vi hade tillfälle att se på allt, som förevarit sedan 1888, så voro meningarna så stadgade till följd af alla de undersökningar och alla de utredningar, som funnits mellan 1888 och 1891, att det blef en majoritet i denna kammaré af 135 mot 81, således öfver 50 röstors öfvervigt. Och det tycker jag icke man kan säga är litet i förhållande till år 1888. Detta vittnar om, att saken hade legat till sig, att åsigterna blifvit stadgade och att frågan låg bättre före då än 1888. Och detta är icke besynnerligt, mine herrar; ty den utredning, den noggranna undersökning af grunden på holmen, som enligt mitt förmenande är det allra viktigaste, och hvarom man sväfvat i största farhåga, dessa undersökningar, som herrar ingenjörer och byggnadskomiterade hade låtit verkställa, hade visat det utomordentligt gynsamma resultat, att det beräknades, att på den kostnad, som afsetts till grundläggningen, kunde sparas in 300,000 kr. Det är en summa, som står i 1891 års utskottsbetänkande och i en skrifvelse till komiterade från deras ingenjörer och verkställande män. Således har man icke någon anledning att betvifla detta. Och då pålningsförsöken hafva visat ett så gynsamt resultat, så undras mig, om man icke kan hafva skäl att vara trygg i sin uppfattning efter en sådan kannedom.

Nu är det sagdt — och det är ganska egendomligt för resten — att utrymmet på holmen är för litet, och att svårigheter skulle möta för att verkställa utförandet af dessa byggnader till följd af utrymmets beskaffenhet. Jag undrar, om man har rätt att säga det, då man ställer fram såsom motstycke till denna plats den, som vi nu äro på. Och det är visadt här i förmiddags af en föregående talare, att denna tomt och denna plats är betydligt mindre än den byggnadsplats, som är afsedd för riksdagshuset på Helgeandsholmen, så betydligt mindre, att den byggnadsplats, som finnes på Helgeandsholmen, är 67,000 kvadratfot, då denna plats ensamt för riksdagshuset icke upptager mer än 41,000 kvadratfot. Läger jag till gymnasiehuset och Gymnasiegränden, så kommer jag till en summa af omkring 50,000 kvadratfot, och tager jag den räta linien mellan tomterna, som är öppen utmed gymnasiehuset, så kommer jag till 53,000 kvadratfot, det är alltsammans. En talare sade, att det icke är exakta siffror, som äro uppgifna. Men jag ber att få nämna, att så är förhållandet. Jag har sjelf varit närvarande vid en uppmätning och tagit ut dessa mått, och jag kan försäkra, att de äro rigtiga. Således stå vi här inför en summa i kvadratfot, som är 14,000 kvadratfot mindre, om vi inräkna gymnasiehuset och Gymnasiegränden. Och huru man då kan komma och tala om, att platsen för riksdagshuset på Helgeandsholmen är för liten, det kan jag icke fatta.

Vidare har det talats om de stora summor, som skulle kunna besparas och hvilka beräknats till omkring 2 millioner kronor. Men, mine herrar, jag tillåter mig betvifla, att så kommer att ske, och jag skulle kunna tillägga, att man kunde spara mycket mera, nemligen om vi låta bli att bygga någonting, det vill säga låta riksbanken ligga der den är, och riksdagshuset vara oförändradt. Då spara vi in alltsammans, såvidt jag kan se, och det kunde ju vara ett sätt och jag tror nog, att det finnes personer, som skulle vilja vara med derom. Skola vi skaffa oss ett bättre riksdagshus och en bättre riksbankslokal, så gäller det, att vi skola få nytta af dessa båda hus, och att den nuvarande generationen får heder af dem i framtiden, men för att vinna detta tror jag icke, att man kommer att stanna vid den summa, som reservanterna här framställt för oss. Jag tror nemligen icke, att det beträffande ett riksdagshus å denna tomt kommer att sluta med att här bygga ut plenisalar, ty med den kännedom, man har om denna plats, har det varit ett enstämmigt uttalande, att detta skulle vara olämpligt. Jag vädjar till den ärade motionären, huruvida han icke sjelf vet, att alla de komitéer, som varit tillsatta för denna byggnadsfråga, hafva förklarat, att det är olämpligt att göra en tillbyggnad på denna plats. Han har för öfrigt sjelf år 1887 haft ett anförande i den rigtningen till statsrådsprotokollet, och jag tror, att han icke kan förneka dessa komitéers yttranden. Skola vi bygga på denna plats, så måste det blifva en fullständig nybyggnad, och i så fall har 1884 års komité beräknat, att denna nybyggnad skulle kosta 2,580,000 kronor. Läger man hertill värdet af gymnasiehuset, 200,000 kronor, och värdet af det nuvarande riksdagshuset, hvilket i alla utredningar och komitébetänkanden upptagits till 800,000

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i kronor, äfvensom den summa, som beräknats åtgå till uppförande på Helgeandsholmen af ett riksbankshus, 1,800,000 kronor, så äro vi uppe vid en summa af 5,380,000 kronor för uppförande af ett riksdagshus på denna tomt och ett riksbankshus på Helgeandsholmen; detta under förutsättning att Stockholms stad bidrager med kostnaderna för kajers och broars anläggande. Man skulle då hafva inbesparat omkring 650 000 kronor, men tager man så hänsyn till, att i denna af mig angifna kostnadssumma icke ett enda öre är upptaget för grundläggning på denna plats, så lär besparingen, såsom herrarne torde finna, blifva ganska liten.

eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Så slår den beräkning ut, som jag tillåtit mig göra, och jag tror, att man icke kan komma ifrån densamma, när frågan en gång kommer allvarligt på tal. Det är nu en betydlig skilnad mot den af reservanterna autydda stora besparing, men jag kan icke hjälpa, att jag icke kan underskrifva densamma, ty med min beräkning kommer man ändå upp till ungefär samma summa, som beräknats till uppförandet af båda riksbyggnaderna å Helgeandsholmen, eller 6,030,000 kronor.

Nu har det visserligen sagts, att denna summa icke skulle vara tillräcklig, utan att den måste komma att öfverskridas. Ja, mine herrar, det kan man ju säga om allting här i världen. Jag undrar just om det finnes något, hvarom man icke kan säga, att det icke är rätt. Men alla de personer, fullmäktige, arkitekter m. fl., som haft saken om hand och hvilka åtnjuta allmänt förtroende, hafva enstämmigt förklaradt, att den beräknade summan räcker, och att det ändå blir pengar öfver — 400,000 kronor — till oförutsedda utgifter. Under sådana förhållanden vet jag icke, hvarför man skall säga, att summan icke räcker. Riksdagen har ju dessutom alltid magt att säga, huru mycket den vill betala.

Tänka vi sedan på, att detta hus skulle användas till lokaler för våra embetsverk, som äro husvilla och för hvilka vi nu betala ut 40- å 50.000 kronor årligen i hyror, så undrar jag, om det skulle blifva någon egentlig behållning genom att använda denna tomt; och huruvida ett riksdagshus på denna plats skulle blifva vackert eller till heder vare sig för Stockholms stad eller landet, det undras mig storligen. Jag vädjar till hvar och en af herrarne i denna kammare, huruvida det kan vara skäl att offra pengar och så oerhörda summor på ett riksdagshus på denna plats, inklämdt mellan sjön å ena sidan, jernvägen å den andra och kyrkan ända in på väggen å den tredje; jag tror det icke och anser det icke lämpligt, ty skall man våga något och göra något för framtiden, som skall kosta millioner, så bör man söka åstadkomma något, som är värdigt landet och till nytta för dess representanter, som skola vistas derstädes. Dessutom är det en annan omständighet, som jag icke kan uraktlåta att vidröra, nemligen den att, när nu Stockholms stad och dess representanter äro så emot att riksbyggnaderna uppföras å Helgeandsholmen och vilja hafva 1891 års riksdagsbeslut ändradt — jag medgifver visserligen, att det äfven finnes andra, som hysa samma åsigt, som vilja uppföra en modellbyggnad o. s. v., ehuru de icke så starkt som stockholmsrepresentanterna förfäktat sin åsigt

-- när, säger jag, förhållandet är sådant, har det förefallit mig, som om man haft rätt att fordra, att desse män med sitt mäktiga inflytande i Stockholms stad och hos stadsfullmäktige skulle gjort en framställning till Stockholms stad i syfte att erhålla ett uttalande om hvad Stockholms stad ville göra för att något så när hålla staten skadeslös för alla de summor, staten nedlagt för att få denna tomt; åtminstone om staden vore villig åtaga sig anläggandet af kajer och broar. Jag begär ingalunda framläggande af ett fullständigt förslag, men jag tycker i alla fall, att man hade bort på förhand veta, hvad Stockholms stad vill uppoffra för att slippa dessa byggnaders uppförande å Helgeandsholmen, och det undras mig, om man icke haft rätt att fordra det.

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Nu begär man, att Riksdagen skall gå till Stockholms stad och fråga, hvad staden vill göra i detta afseende, men jag tycker att man haft rätt att vänta, att Stockholms stad skulle sagt: »det vilja vi gifva, och vill Riksdagen gå in derpå?» Då kunde saken hafva varit att tänka på, ty vi böra komma i håg, att vi gifvit ut stora summor för platsen och skola stå till svars för, huru dessa summor användts.

Emellertid ha vi ännu ej öfvergifvit Helgeandsholmen som byggnadsplats, och för min del har jag ej ännu förändrat åsigt i frågan. Och beslutet att bygga husen på Helgeandsholmen står fast, ända tills det samma blifvit af kamrarne upprifvet.

Jag kan icke underlåta att något erinra om frågans föregående behandling. Den har, såsom vi veta, allt sedan år 1865 med mindre och större uppehåll varit föremål för bearbetningar och förslag samt underkastad diskussion, tills man äntligen år 1887 fick en kongl. proposition med förslag att bygga på Helgeandsholmen, framlagd af den ärade motionären, som då var regeringens främste man.

Jag skall be att få läsa upp en liten del af herr Themptanders uttalande till statsrådsprotokollet, ett uttalande, som kraftigt bevisar holmens lämplighet såsom byggnadsplats. Jag skall ej läsa upp mycket, blott några rader.

Efter det att alla öfriga förslag till tomter blifvit pröfvade och förkastade, yttrar herr Themptander: »Derest min på anförda skäl grundade åsigt om samtliga ofvan omförmälda tomters oanvändbarhet som byggnadsplats för riksdags- och riksbankshus vinner nädligt godkännande» — de hade som sagdt blifvit klandrade och kasserade allesammans — »återstår af de hittills ifrågasatta byggnadsplatserna endast Helgeandsholmen. Att denna holme icke allenast uppfyller alla berättigade anspråk i detta afseende, utan dertill i måhända högre grad än någon annan plats inom hufvudstaden förenar alla de egenskaper, som böra förefinnas hos en för det ifrågavarande viktiga ändamålet afsedd byggnadsplats, lär icke kunna bestridas.»

Detta, mina herrar, torde tydligt ådagalägga, att Helgeandsholmen är den enda plats, som är användbar och att det ej finnes någon bättre. Nu vet jag, att motionären skall svara mig, att förhållandena sedan den tiden blifvit ändrade, ty då var det endast fråga om ett hus, men nu om två. Men detta enda hus skulle i

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

stället vara en sådan komplex, att deri skulle inrymmas allt hvad som nu skall inrymmas i två hus, och förändringen har ju tillkommit, emedan de sakkunniga och alla, som haft med frågan att göra, ha kommit öfverens om, att en dylik komplex är olämplig, och att två hus äro bättre än ett.

Särskildt ber jag att få hänvisa till en man, som jag tror man sväriligen kan i det fallet jäfva som saksförständig, och det är etatsrådet Meldahl. Herrarne ha haft tillfälle att läsa hans utlåtande i riksdagshandlingarna, och det fans för öfrigt i går eller förgår intaget i en stockholmstidning. Herrarne känna väl alla, huru kraftigt han häfdar, att fördelningen på två hus är det bästa och värdigaste sättet att lösa denna byggnadsfråga. Jag anser sålunda, att just denna omständighet, att man nu ämnar bygga två hus, innebär ett vida lämpligare tillvägagående än det, som föreslogs i 1887 års kongl. proposition. Detta är, synes mig, äfven från en annan synpunkt mera praktiskt, nemligen för den händelse att eldfara skulle uppstå. Jag vet ej, om etatsrådet Meldahl särskildt kommit att tänka på denna omständighet till följd af den rysliga händelse, som timade i Köpenhamn, då det ståtliga Kristiansborgs slott med alla de samlingar, som det inrymde, gick förloradt genom eldsolycka. Men det är gifvet, att det är klokt att dela byggnaden i två särskilda hus. Ty med det fränskilda läge, som riksbanken då skulle få, och med den gata, som skulle skilja densamma från riksdagshuset, skulle tryggheten mot eldfara bli betydligt större än eljest skulle blifva förhållandet. Jag anser, att för detta fall allt är klokt rangeradt.

Här har vidare sagts, att någon undersökning och utredning ej föreligger; men, mine herrar, är ett dylikt påstående sant och rättvist? Jag får säga, att enligt mitt begrepp ha flera utredningar gjorts och mera penningar derpå nedlagts än man skäligen kan fordra. Här ha ju gång efter annan utlysts pristäffingar i oändlighet och anskaffats ritningar, här hafva tillkallats arkitekter och auktoriteter från skilda håll för frågans bedömande i alla möjliga afseenden. Särskildt har herr Meldahl inkallats ett par gånger för att afgifva sitt omdöme. Senast ha nu professorerna Dahl, Olason och Grundström afgifvit utlåtande. Och läser man detta, har man all anledning att känna sig lugn och belåten, då ej andra anmärkningar kunnat framställas än som i detta utlåtande gjorts; åtminstone är jag för min del fullt trygg. Att det kan finnas olika åsichter i rent estetiskt hänseende, och i hvad som tilltalar eller stöter skönhetsinnet, medgifver jag, men äfven i detta afseende tror jag, att vi ha auktoriteter på vår sida. Särskildt ha dessa tre, som jag nyss nämnde, uttalat sig ganska skarpt mot friherre Leijonhufvuds kländer i detta hänseende.

Som herrarne torde finna, har jag, så vidt möjligt varit, sökt sätta mig in i frågan och bilda mig en egen åsigt om densamma. Denna delas äfven af utskottet i dess helhet med undantag af de två reservanterna. Och då kan man ej begära, att Riksdagen skall frångå ett beslut, som ej är fattadt en gång, utan två gånger, och den sista gången med så betydande majoritet.

Och då man ej heller kan säga, att något inträffat, som gör frågan svärlöstare — jag vädjar till motståndarne till frågans lösning på sätt här är i fråga och trotsar en hvar att kunna leta upp ens ett enda litet skäl för påståendet att frågan blifvit svärlöstare — kan jag ej stå till svars för att, sedan nationen kastat ut öfver tre millioner för att få holmen till byggnadsplats för dessa viktiga hus, den så ändå icke skulle erhålla den.

Sparsamhetens sanna intresse kräfver väl — låt vara, att jag måste erkänna, att tomten blifvit dyr — att den, sedan den en gång blifvit förvärfvad, äfven kommer nationen till nytta, så att der kan uppföras ett nationen och dess representantförsamling värdigt riksdagshus och ett passande bankhus.

Det är af dessa skäl som jag ej kan medgifva, att det förebragts tillräckligt tungt vägande orsaker för att frångå det förut fattade beslutet, utan anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag sådant det här föreligger.

Vidare anförde:

Herr Hammarskjöld: Jag har blifvit nödsakad att begära ordet för att besvara ett par anmärkningar, som framstälts mot mig af tvenne talare på förmiddagen, och jag skall bjuda till att ej länge upptaga kammarens tid.

Den ene af dessa talare var den ärade representanten för Jönköping, som påstod, att jag kommit med origfuga siffror rörande de ifrågasatta tomternas areal. Han sade, att när jag uppgaf, att den tomt, på hvilken vi befinna oss, var 41,000 qv.-fot, var denna siffra för låg. Jag har sedan enskildt upplyst honom om, och jag vill nu göra det för kammaren offentligt, att mina siffror dervidlag äro fullkomligt rigtiga, och att det är han, som tagit miste om min mening. Han har nemligen trott, att jag menade ej blott denna tomt, utan äfven den tillökning som skulle göras, om Riksdagen ville inköpa gamla gymnasietomten och förena denna med den nuvarande tomten. Derigenom skulle arealen ökas — efter hvad jag tror — till 50,000 qv.-fot. Men den tomt, som *nu* är ifrågasatt i herr Themptanders motion, den håller verkligen ej mer än 41,000 qv.-fot.

Men detta yttrande eller denna supposition af herr Falk, att jag nemligen skulle åsyftat att medtaga äfven gymnasietomten, väckte hos mig allehanda tankar.

Jag trodde mig sålunda deraf finna, att det kanske ej är meningen att nöja sig blott med hvad som står omtaladt i motionen, nemligen att bygga till på denna gamla tomt. Syftet med motionen var ju, att det skulle bli en stor besparing. Men herr Falk ansåg, att det var alldeles sjelfklart, att man skulle taga med gymnasietomten.

Skall man köpa in den och på denna tillökade tomt bygga det stora hus, som deraf blefve en följd, hvart tar då den omtalade stora besparingen vägen?

Den andra anmärkningen, som jag vill besvara, framställdes af herr Themptander. Han sade, att han förvånade sig öfver, att jag,

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken. (Forts.)

en landsortsarkitekt, som numera knappast sysselsätter sig med arkitektur, ensam vågade ställa mig upp mot de 59 arkitekter, hvilkas protest blifvit till oss utdelad. Ja, mine herrar! Det medgifver jag, att vore den anmärkningen sann, då skulle den bevisa en så oerhörd brist på sjelfkritik hos mig, att den ej af något kunde ursäktas.

Men jag visste redan då, att jag visst icke står ensam om min mening, ty jag saknar på denna arkitekternas protestlista en mängd konstnärnsnamn, namn på framstående arkitekter i Stockholm.

Det kan ju hända, att somliga bland dem ej skrifvit på, därför att de ansett sig hindrade derifrån på grund af sin ställning, men jag vet med visshet, att det är flere bland dem, som ej skrifvit på, just därför att de tyckt hela projektet vara bra.

Och nu, mine herrar, när jag kom hit i afton, hade en vänlig hand skickat mig en liten förteckning på arkitekter, dels i Stockholm, dels i landsorten, hvilka ej underskrifvit denna protest.

Det kan ej falla mig in att nämna ens ett enda namn, men för den, som enskildt vill fråga mig, skall jag ej neka att stå till tjenst med förteckningen, för att icke någon måtte tvifla på mina ord.

På denna finner jag — om jag räknat rätt — omkring 20 af Stockholms arkitekter och dessutom 25 landsortsarkitekter; och särskildt bland de förra återfinner jag namnen på flera af de förnämsta skapande konstnärer på byggnadskonstens område, som vårt land eger.

För min del har jag aldrig velat gå in på, att vox populi också är vox dei eller fritt öfversatt: jag vill ej ens i en smakfråga medgifva, att den allmänna rösträttens utslag alltid är det rätta. Ännu mindre kan jag göra det, sedan jag trott mig finna, att jag har bakom mig ett stort antal af Sveriges konstnärer.

Jag anser mig därför kunna stå lugn för den dom, som skulle kunna drabba mig, om jag verkligen vore den ende, som vågat yrka på fasthållandet af det beslut, som Riksdagen vid två föregående tillfällen fattat.

Jag har ej något vidare att anföra.

Herr Elowson: Herr talman, mine herrar! På förmiddagen i dag framförde en högt ärad representant på kalmariänsbanken ett argument, hvilket ensamt borde vara bestämmande för kamrarnes beslut i denna fråga, om nemligen vanliga förståndsregler finge gälla.

Han framhöll nemligen, att det program, som nu föreligger för byggande af riksdags- och riksbankshus, är ett annat än det, som beslöts af Riksdagen år 1888. Då den ärade representanten sjelf är en fackman, så ber jag att få taga fasta på detta uttryck, emedan det enligt min uppfattning är synnerligen afgörande för en ändamålsenlig lösning af den nu föreliggande frågan.

Det program, som nu föreligger, är ett annat än det som förelåg år 1888. Ja, så är det, mine herrar!

Uti 1888 års beslut förefinnas nemligen två väsentliga omständigheter att fästa uppmärksamheten vid.

Den *ena* är en förutsättning för beslutet, och den *andra* är en i ord framställd formulering.

Den ifrågavarande förutsättningen för detta beslut var af *estetisk* art. Man tog nemligen allmänt hänsyn till den egendomliga, storartadt sköna konungaborg, som vi äro nog lyckliga att ega i vårt land. Man ville ej framdraga riksdagshusbyggnaden så långt åt öster på den föreslagna platsen, att byggnaden skulle skymma kungaborgen från någon enda punkt på Gustaf Adolfs torg.

Det uppdrogs för den skull en rak linie från nedersta hörnet af arfprinsens palats till vestra änden af slottsflygeln. Att framdraga riksdagshusbyggnaden öster om denna demarkationslinie, som då fick namnet skönhetslinien, vågade ingen ens att göra en antydning om. En antydning om att öster om denna linie framflytta riksdagshuset blott en enda meter skulle *då* varit detsamma som förkastandet af hela förslaget.

Den andra omständigheten, utgörande ett i ord formuleradt moment af 1888 års beslut, är af *finansiel* art.

Det heter nemligen, att totalkostnaden för byggnadernas uppförande ej skulle få öfverskrida fem millioner kronor. Och för att gifva ytterligare styrka åt den mening, som ligger i detta beslut, uttalade Riksdagen, att de besparingar, som tvifvels utan kunde åstadkommas, skulle till statskassan återföras. Märk väl, mine herrar, dessa ord: *skulle till statskassan återföras*. Besparingarne skulle således ej nedläggas i några dekorativa anordningar på byggnaderna och redovisas genom en på detta sätt förhöjd effekt, utan de skulle återbäras till statskassan.

Det var således Riksdagens bestämda och tydliga mening, att byggnaderna ej skulle kosta mer än fem millioner kronor samt att de till sitt läge ej skulle få framflyttas öfver den noga bestämda linie, som då var allmänt bekant samt på kartor och ritningar fixerad.

Hvad har emellertid nu inträffat? Jo, det egendomliga är, att man säger sig vilja hålla på Riksdagens beslut och upprätthålla Riksdagens värdighet i det afseendet, att 1888 års beslut ej skulle ändras. Ja, i förbigående vill jag nämna, att här är ej fråga om att *ändra* något beslut, utan blott fråga om *uppskof*.

Men om jag granskar utskottets förslag, hvad skulle ett antagande af detsamma innebära? Jo, det skulle innebära ett faktiskt upphäfvande af 1888 års beslut. Det har nu gått så långt, att ingen här ens tänker på att bygga ett riksdagshus inom de gränser, som förutsattes år 1888. Ingen tänker på att använda endast fem millioner för dessa byggnader, utan kostnadsförslaget har ökats. Det minsta, som nu sättes i fråga, är sex millioner och några tiotusental kronor, och tvifvels utan kommer det ej att stanna vid denna siffra. Byggnaderna skulle kunna uppföras för sex millioner, om man nöjde sig med dem sådana de blifva, men vill man hafva byggnader för ifrågavarande ändamål på Helgeandsholmen, så måste de uppfylla mycket höga anspråk, ja, de måste uppfylla de högsta anspråk, med hänseende till svenska folkets värdighet och sjelfständighet, och i detta afseende måste man noga tillse,

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförande
af Riksdagens
beslut angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnader
för Riksdagen
och riksbanken.
(Forts.)

att ej förfuskningar ega rum. Vill man nå det höga målet, måste man äfven offra penningar för detsamma.

Sålendes vill jag fasthålla detta, att byggnadsprogrammet nu är ett annat än år 1888. Vill man derför ändra detta Riksdagens beslut, ja, då skall man bifalla utskottets förslag, ty detta innebär *faktiskt* en ändring af nämnda beslut.

Riksdagsbeslutet af år 1888 innefattade ett väsentligt *negativt* moment. Man ville nemligen då blifva fri från den stallbyggnad, som ej var någon prydnad för Helgeandsholmen. Det rådde en liflig önskan, att denna stallbyggnad skulle komma bort derifrån. Detta har nu skett genom användande af ganska mycket penningar. Men i och med det, att denna byggnad, som var en vanprydnad till och med för holmen, kom bort, har man fått en egendomlig blick på den ståtliga konungaborgen. Man har funnit, att den med sin harmoniskt rena, storartade skönhet fordrar frihet och luft, och att den ej tål någon stor granne bredvid sig.

Det *positiva* hufvudmomentet i 1888 års beslut var, att för fem millioner uppföra två byggnader på holmen. Dessa byggnader hafva nu år 1894 enligt ritningar och förslag, som äro framlagda, fått ett väsentligt annat läge än de då hade. Så vidt jag af handlingarna i detta vidlyftiga ärende funnit, kan jag ej annat än uttala såsom mitt ringa omdöme, att byggnadskomitén på ett synnerligen förtjenstfullt sätt fullgjort sina funktioner, men detta är *ett*, och ett *annat* är att tillse, om den byggnadsplats, som Riksdagen anvisat för byggnadernas uppförande, är ändamålsenlig eller ej.

I detta afseende skall jag be att få framhålla några måttbestämningar, som den ärade talaren på kalmarlänsbanken omnämnde på förmiddagen och som äfven på aftonen blifvit upprepade. Det talades nemligen om, att den yta, som på Helgeandsholmen är afsedd för riksdagshus, skulle vara 67,000 qv.-fot, och den yta, som här, på riksdagshusets nuvarande plats, skulle komma i fråga, blott 41,000.

Ja, mine herrar, det kan te sig så egendomligt, att en yta, hvars absoluta mått är 67,000 qv.-fot, är relativt mindre än den, der motsvarande siffra är 41,000. Det är här ej fråga om den absoluta måttbestämningen, utan om den relativa storheten. Läger man nemligen på denna lilla holme två stora hus, så blefve byggnadskomplexen för stor i förhållande till holmen; det ena af de båda husen kommer nemligen för nära vattnet. Det är i första hand här ej fråga om det *absoluta* utrymmet, utan om det *relativa*; de båda husen äro för stora i förhållande till holmen, och holmen är för liten i proportion till deras storlek.

Nu är det här föreslaget, att en granskning af byggnadsprojektet skulle verkställas. För denna granskning tala enligt mitt förmenande synnerligen viktiga skäl.

Jag har, som jag tror, undanröjt det viktigaste skälet, som man kan anföra mot en granskning, nemligen att denna möjligen skulle leda till ändring af 1888 års beslut. Men nu hafva händelserna utvecklat sig sålunda, att, såsom förut sagts, ett bifall till utskottets förslag innebär en faktisk ändring af nämnda beslut.

Skulle man företaga en revision af den uppgjorda byggnadsplanen, kunde, såsom vanligt och naturligt är i dylika fall, en af svå saker inträffa: *antingen* komme granskningen att visa, att byggnadsplanen är god och förträfflig, och då hade man vunnit den stora fördelen, att man kunde med trygghet låta byggnadsarbetet gå i verkställighet, och detta är ej en ringa förmån; *eller* ock skulle resultatet blifva det, att förslaget visade sig vara mindre ändamålsenligt, och att, om det verkställdes, det ej skulle lända till bättnad för landet och för dess hufvudstad. Komme man till *den* åsigten genom granskningen, vore denna äfven ur den synpunkten fördelaktig.

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Alltså är det enligt min uppfattning en fördel att nu verkställa en utredning, denna må leda till det ena eller det andra resultatet. Jag förutsätter nemligen, att den verkställes af fullt sakkunnige män och på ett fullt opartiskt sätt.

En svårighet fins onekligen vid den fråga, vi nu behandla, och det är, att det ej är tillräckligt att taga hänsyn till byggnadernas eget utseende. Den uppgjorda ritningen till riksdags- och riksbankshus kan ju vara förträfflig i och för sig, men man måste äfven taga hänsyn till den lilla holme, på hvilken de skulle ligga, och till det stora slott, som de skulle få till granne.

En talare på göteborgsbanken erinrade derom, att man under frågans föregående skeden talade om, hurusom riksdagshuset skulle undanskymma slottet, men att man på senare tiden öfvergifvit detta och i stället framhåller, hurusom slottet med sina massor skulle i estetiskt hänseende verka i högsta grad nedtryckande på riksdagshuset.

Jag ber dock att få fästa herrarnes uppmärksamhet derpå, att hufvudsaken i detta fall är den vevverkan, som komme att finnas mellan de båda byggnaderna. Slottet med sina harmoniskt rena och storartade skönhetslinier kräfver frihet och luft, och det tål icke i sin närhet någon större byggnad, allra minst en sådan med den estetiska pondus, som bör tillkomma riksdagshuset. Å andra sidan måste slottet med sin massa bestämdt verka estetiskt nedtryckande på riksdagshuset, äfven om man pryder dess fasad med dekorativa kolonnader och om man ofvan krönet reser en hög kupol. Det är således vevverkan mellan dessa båda byggnader man måste taga hänsyn till, och jag tror att man måste lägga stor vikt vid de uttalanden, som konstnärerna gjort i detta afseende.

Huru svar uppfattningen af denna fråga är, framgår tvifvels utan af konstnärernas ställning till densamma. Förut hafva de varit mera delade angående det estetiskt berättigade i detta byggnadsprojekt, men numera, efter närmare begrundande och sedan konstnärsvärlden hunnit sätta sig in i saken, hafva konstnärerna temligen allmänt kommit till den åsigten, att byggnadsprojektet ur estetisk synpunkt är förkastligt. Ett och annat undantag finnes visserligen, men det öfvervägande antalet af konstnärerna har dock uttalat sig mot byggnadernas utförande.

Utskottet säger i sitt utlåtande, att några nya skäl för ändring i 1888 års Riksdags beslut sedan 1891 icke tillkommit. För min

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

del tror jag dock, att flera sådana skäl kunna angifvas. I detta afseende vill jag först och främst fästa uppmärksamheten vid den granskning af byggnadsritningarna, som af sakkunnige verkstälts i juni 1893 och i november samma år. Under den korta tiden af icke mer än 5 månader hafva ritningarna undergått väsentliga förändringar. Detta visar, mine herrar, att det icke ännu är fullt klart, huru herrar byggnadskomiterade tänka sig dessa hus. I juni månad 1893 var förslaget något helt annat än i november 1893; huru det ser ut nu i slutet af mars 1894, vet jag icke, men antagligen är det nu ytterligare förändradt. Från den synpunkten kunde det vara en ren fördel för byggnadskomiterade att få ytterligare någon tid på sig, för att ritningarna och förslagen må hinna mogna, om jag så får säga, och kunna blifva ytterligare granskade.

Ett annat skäl, som tillkommit sedan 1891, är det utlåtande, som 1892 afgifvits af akademien för de fria konsterna. Herrar byggnadskomiterade hade nemligen till akademien för de fria konsterna framställt förfrågan, huruvida några berättigade estetiska anspråk skulle blifva åsidosatta, för den händelse byggnadernas läge framflyttades något mer än det ursprungligen blifvit ifrågasatt. Pluraliteten af akademiens medlemmar uttalade den meningen, att ett sådant åsidosättande af berättigade estetiska anspråk skulle komma till stånd.

Vidare vill jag påpeka, att processen angående eganderätten till holmen och angående regleringen af vattenförhållandena börjat efter 1891, och det torde vara skäl att fästa afseende äfven vid densamma.

Slutligen äro också kostnaderna en väsentlig faktor i detta afseende. Kostnadsbeloppet var, såsom jag nyss nämnde, ursprungligen bestämdt till 5 millioner; nu har det uppgifvits till 6 millioner. För min del tror jag, att man måste lägga till ytterligare några millioner till detta belopp för att få verket färdigt. Jag har för min del uppställt några siffror för att motivera det votum, jag ämnar afgifva, och jag ber att i största korthet få angifva desamma, utan att i ringaste mån göra anspråk på att dessa siffror skola öfvertyga mine herrar motståndare. Jag ber blott få anföra dem till protokollet, därför att de äro bestämmande för mig. Jag har på grund af kända förhållanden trott mig kunna antaga, att en byggnad sådan som riksdagshuset icke skulle med grund och alltsammans kunna med hänseende till materialiernas beskaffenhet uppföras för mindre belopp än 35 kronor per kubikmeter, och då enligt de uppgjorda ritningarna och förslagen detta hus skulle upptaga en volym af 160,000 kubikmeter, så skulle kostnaden för riksdagshuset komma att gå till 5,600,000 kronor. Gör jag sedan en beräkning i fråga om riksbanken, så tror jag med afseende på den trygghet mot eldfara och den soliditet i andra afseenden, som man vid byggandet af detta hus måste söka bringa till stånd, att kostnaden icke kan beräknas till mindre än 40 kronor per kubikmeter. Då nu byggnadens volym uppgår till 50,000 kubikmeter, komme kostnaden för dess uppförande att belöpa sig till 2 millioner. Vi-

dare tillkommer kostnaden för kajer och broar, för vattenregleringen, för administrationen under byggnadstiden o. s. v., som jag beräknat till 1,400,000 kronor. Jag kommer sålunda till ett belopp af 9 millioner kronor, och jag tror för min del icke att det är möjligt att under detta belopp uppföra de båda byggnaderna på ett sätt, som komme att blifva nationen värdigt.

Nu har det ju under den föregående tiden ifrågasatts tre olika sätt att ordna Helgeandsholmen. Det ena har varit att uppföra två byggnader, det andra att uppföra en byggnad, och det tredje att icke uppföra någon byggnad alls. Jag har för min del lutat åt den åsigten, att det skulle vara fördelaktigt, om der blefve en byggnad, men af sådana dimensioner, att den ej komme att verka menligt i förhållande till det kongl. slottet. En sak är, om man vill hafva en storartad byggnad för representantförsamlingen. Detta kan ju vara någonting i och för sig ganska ändamålsenligt, och då kan man anslå de millioner, som erfordras för denna byggnad, och lägga den på en plats, der den tager sig något ut utan att verka störande på granskapet.

Det yttrades af en talare i förmiddags, att arkitekterna visserligen äro temligen enhälliga om att riksdagshusbyggnaden ej bör uppföras å Helgeandsholmen, men att de ej lemnat något förslag, hvar den bör läggas. Men om de icke lemnat något annat förslag, så beror detta kanske hufvudsakligen derpå, att de icke blifvit tillfrågade. Om Riksdagen besluter en utredning äfven i den mening, att sakkunnige skola få uttala sig om platsen, så kommer kanske att till nästa riksdag föreligga utredning äfven i detta afseende.

För mig skulle det vara synnerligen angenämt och önskvärdt, om uti denna sak mera samverkan än hittills kunde komma till stånd mellan Riksdagen å ena sidan och Stockholms stad å den andra. Hufvudintresset för denna fråga måste naturligtvis tillkomma Riksdagen, såsom landets representation, men äfven Stockholms stads fullmäktige kunna icke vara likgiltiga för densamma, och det vore derfor särdeles lämpligt, om en samverkan mellan dessa båda kunde komma till stånd.

Nu tror jag, att under aftonens lopp något annat förslag än det af herr Ijungman framställda kommer att framläggas för ernående af en sådan samverkan mellan Riksdagen och Stockholms stadsfullmäktige, och jag skall derfor nu icke göra något bestämdt yrkande. Men jag skall be att få uttala min lifliga öfvertygelse derom, att det skulle lända till byggnadsföretagets fromma, om Riksdagen ville besluta att låta det uppgjorda förslaget undergå en revision, och resultatet af denna granskning framlades för näst kommande Riksdag. För min del är jag lifligt öfvertygad derom, att en sådan åtgärd icke i ringaste mån skulle vara nedsättande för Riksdagens värdighet. Den skulle möjligen det vara, om Riksdagen vore en svag myndighet, men med den stora styrka Riksdagen har, kan ingen med fog säga, att ett sådant beslut i någon mån är nedsättande för Riksdagens värdighet, det är tvärtom att upprätthålla Riksdagens värdighet.

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförande
af Riksdagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnader
för Riksdagen
och
riksbanken.
(Forts.)

Jag skall be att i detta sammanhang äfven få yttra någonting angående utskottets afstyrkande motivering med anledning af herr Berglöfs motion om uppförande af en modell i naturlig storlek. Utskottet säger, att man af en sådan modell icke kan få någon föreställning om det sätt, hvarpå byggnaden skulle verka i förhållande till sin omgifning. Men, mine herrar, detta är väl att missförstå hela saken. Hvad är det nu som är tvifvelaktigt? Jo, det är tvifvelaktigt, huruvida icke en stor byggnadskomplex på Helgeandsholmen skulle verka skymmande i förhållande till slottet. I det afseendet har jag af de mindre modeller, som varit utställda, gjort iakttagelser, som jag tror äro af ganska stor betydelse. Man har rörande dessa modeller gjort den anmärkningen, att de skulle vara i vissa afseenden vilseledande. Ja, det kan ju hända, att de äro det, men för mig hafva de emellertid varit vägledande. Jag har på ritkontoret gjort mig förvissad om, att modellernas proportioner äro rigtiga, och derefter sökt angifva höjdslaget af den horisontala syftlinie, som bestämmes af riksdagshusbyggnadens krön, och jag har funnit, att om man följer den i dess förlängning, så träffar den något öfver midten på den öfversta fönsterraden på det kungliga slottet. Och dessutom är ju att märka, att ofvanom krönet en hög kupol skulle komma att uppföras.

Nu är det tydligt, att man kan få en föreställning om denna byggnads storleksförhållanden med hänsyn till omgifningen derigenom, att man uppför en modell just af byggnadens storlek. Huru det yttre af denna modell kommer att med sina ytor verka, behöfver man icke fästa sig vid, men sjelfva storleksförhållandet till omgifningen måste väl blifva uppenbart för hvar och en, som betraktar densamma.

En talare på göteborgsbanken menade, att modellen skulle gifva stöd åt dem, som icke vilja hafva någon riksdagshusbyggnad på Helgeandsholmen. Ja, skulle modellen hafva en så kraftig verkan, så är det af synnerlig vigt, att densamma uppföres. Är det så, att byggnaden kommer att befinnas verka störande i förhållande till det kungliga slottet, så är det ju af vigt att man får kännedom derom. Är det åter så, att man kan efter modellens uppförande med trygghet gå i författning om verkställande af arbetet, så är ju äfven dermed en fördel vunnen. Äfven i ett tredje afseende är denna modell af betydelse, och jag har föreställt, mig, att komiterade på grund deraf bort utan påstötning af Riksdagen utföra modellen. Den skulle nemligen blifva ett det bästa studiematerial för de arkitekter, som hafva att utföra arbetsritningarna och det detaljerade kostnadsförslaget.

På grund af alla dessa omständigheter är jag lifligt öfvertygad, att lösningen af denna byggnadsfråga, som ju intresserar oss alla, skulle i hög grad främjas, om man toge ytterligare ett års betänketid och derom fattade ett så formuleradt beslut, som i kammaren kan hafva största utsigten till framgång.

Häruti instämde herr *Bexell*.

Herr Odhner: Jag har begärt ordet, icke därför att jag har något nytt att säga, utan därför att jag känner ett behof att uttala min mening och icke vill bära något ansvar, om ett beslut, som jag ogillar, i dag blir oåterkalleligen fastslaget. Jag kan för min del icke dela den förundran, som en föregående talare uttryckte deröfver, att Riksdagen en gång kunnat fatta ett sådant beslut som detta. Tvärtom finner jag det mycket förklarligt, att planen att uppföra ett riksdagshus på Helgeandsholmen kunnat i ett obehagadt ögonblick slå an på kammaren och Riksdagen.

Det ligger onekligen något storslaget i denna tanke, något som är egnadt att för ögonblicket hänföra och att besticka äfven sundt tänkande människors omdöme. Ännu mindre förundrar jag mig öfver, att de personer, som af Riksdagen fått i uppdrag att förbereda och leda detta stora byggnadsföretag och sålunda lefvat sig in i detsamma, på allvar förälskat sig i projektet och försvara detsamma till det yttersta såsom sitt skötebarn. Men hvad jag deremot har svårt att förstå är, att icke alla andra, utanför stående personer åtminstone blifvit intagna af betänkligheter, då de fått skärskåda saken från alla dess sidor och fått höra omdömen från alla möjliga sakkunniga personer och myndigheter. Ty det står likväl fast och har icke kunnat vederläggas: ingen sakkunnig myndighet eller person — om jag undantager herr Hammarskjöld och kanske den arkitekt, som utarbetat de sista ritningarna till byggnaden — har vågat träda fram för offentligheten och säga: detta är en förträfflig och i allo lyckad byggnadsplan. Herr Hammarskjöld har visserligen nyss upplyst, att det finnes en del arkitekter, som dela hans åsigt i detta fall, men den lista, han sade sig innehafva och som innehölle namnen på dessa arkitekter, hör icke till offentligheten, och dessa personer kunna därför icke tagas med i räkningen. För öfrigt hafva till och med sådana arkitekter, som varit bundna af hänsyn, bundna af beskaffenheten af de frågor, som framstälts till deras besvarande, uttalat åtskilliga »om och men» samt framställt reservationer i mer eller mindre tydlig form, hvilka kunna sägas hafva resulterat dertill: ja, det går nog an, det låter sig göra o. s. v. Och de som kunnat uttala sig fritt, utan hvarje hänsyn, såsom teknologer, arkitekter och konstnärer i allmänhet, desse hafva med en öfverväldigande majoritet uttalat sig *emot* byggnadsprojektet. Man har visserligen sökt förringa betydelsen af dessa meningsyttringar och sagt, att de tillkommit genom konstlad agitation. Ja, detta är lätt sagdt, men icke så lätt bevisadt. Bästa motbeviset är, att man å den andra sidan, oakadt de största ansträngningar, icke lyckats åstadkomma ens en tillstymmelse till opinion för företaget bland de sakkunnige. Till och med den man, som i början var byggnadskomiténs rådgifvare och som utarbetat de första ritningarna, har sett sig föränlåten att draga sig tillbaka, naturligtvis därför att han icke sett sig i stånd att kunna lösa uppgiften på ett tillfredsställande sätt.

Inför dylika fakta borde dock Riksdagen blifva betänksam! Låtom oss icke glömma, att här gäller icke en vanlig tomt, utan

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utföran-
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)

den yppersta, mest bemärkta plats i Sveriges rike; här gäller att uppföra en byggnad af nationel, historisk, ja, man kan äfven säga politisk betydelse, och detta borde väl icke ske, utan att de sakkunniges mening vore någorlunda stadgad, utan att den allmänna meningen vore någorlunda enig om byggnadsplanens förträfflighet. Jag menar nu icke *den* allmänna mening, som kan uppstå bland allehanda sysslolöst, godt folk här i hufvudstaden och som af en skämtsam talare för några år sedan kallades »*Herr Stockholm*», utan jag menar den allmänna meningen bland samsadt, tänkande och bildadt folk både inom och utom Stockholm. Kan man väl med fog påstå, att den allmänna meningen, så fattad, uttalat sig till förmån för den stora dubbelbyggnaden? Ingalunda! Tvärtom kan man säga, att motståndarnes antal vuxit allt mera, ju längre byggnadsföretaget skridit framåt, ja, till och med flere af byggnadsplanens ursprungliga anhängare hafva ändrat mening och öfvergått till det motsatta lägret. Jag har från öfverläggningarna i dag i Första Kammaren hört, att ett stort antal talare uppträdt mot byggnadsprojektet, och att helt nyss en talare, som förr var ledamot af byggnadskomitén, föreslagit ett uppskof, på det att man skulle få höra hvad Stockholms stad ville bjuda i afseende på denna fråga.

Under sådana förhållanden — då de sakkunnige äro öfvervägande *mot* projektet, då den allmänna meningen bland samsadt och tänkande folk för öfrigt är minst sagdt mycket delad, och då alltså det stora nationella företaget skulle begynnas med splittrade och delade sinnen, så hemställer jag, om icke Riksdagen gjorde klokast i att se tiden an, uppskjuta verkställigheten på åtminstone ett år och vidtaga åtgärder för att dels skaffa sig visshet om, huru dessa byggnader skulle taga sig ut på platsen, dels bereda sig tillfälle att jemföra det stora dubbelbyggnadsprojektet med andra sätt att lösa frågan. Det är också just detta som åsyftas med de förslag, som reservationsvis framstälts af herrar Themptander och Fränckel samt genom motion af herr Berglöf. Dessa förslag ber jag för min del att få understödja. Det har visserligen blifvit sagdt, att herr Themptanders projekt till ny riksdagsbyggnad skulle vara opraktiskt och omöjligt att på ett tillfredsställande sätt genomföra. Ja, om så är, kommer väl detta bäst att visa sig, då den utredning, som han begär, blifvit verkställd. Genom antagande af herr Themptanders förslag förloras ingenting väsentligt, ty hvad betyder väl ett års dröjsmål? Men man vinner väsentliga fördelar: större stadga och enighet i den allmänna meningen, större visshet och framför allt ett fredadt samvete. Ty då behöfver man icke frukta, att ångern skall komma efter under vår egen tid, och att en hård dom skall afkunnas öfver oss af den tid, som kommer.

På dessa skäl yrkar jag, herr talman, bifall till herrar Themptanders och Berglöfs förslag.

Med herr Odhner förenade sig herr *Palme*.

Herr Persson i Mörarp: Diskussionen har redan fortgått så länge, att det icke är underligt, om kammaren börjar tröttna derpå, och jag skall därför icke heller länge upptaga herrarnes tid.

Jag behöfver väl icke misstänkas för att på något sätt vara en beundrare af det beslut, som tillkom vid riksdagen 1888, då begge kamrarna beslöto att förlägga riksdags- och riksbankshuset till Helgeandsholmen. Jag har motarbetat detta förslag så länge jag kunnat, ända till dess att beslutet var fattadt om byggnadernas förläggande dit, och ännu i detta ögonblick anser jag, att det beslut, Riksdagen då fattade, var ganska olyckligt derigenom att det kommer att medföra kostnader, betydligt större än de enligt mitt förmenande bort blifva. Men det var särskilda omständigheter, som bidrogo till detta beslut. Det fans ett hus på Helgeandsholmen, som man ville blifva qvitt, och för att få staten att betala kostnaden därför, skydde man snart sagdt inga uppoffringar; man använde alla möjliga skäl för att förmå Riksdagen att betala. Det är nu icke lönt att vidare tala om denna sak, men det förutsågs obestriddligen af mängden inom representationen, att beslutet om förläggande af dessa byggnader till Helgeandsholmen skulle medföra oerhörda kostnader, vida större än som kunnat komma i fråga, om man nöjt sig med att förlägga dessa byggnader på en annan plats, der de hade haft fullt ut lika godt läge, som de nu skulle få. Det har varit fråga om att förlägga riksdagshuset här på Riddarholmen; olika platser der hafva varit ifrågasatta, men det har såsom en röd tråd genomgått alla dessa förslag, att det varit omöjligt att här få någon lämplig plats, och detta af den omständighet, som jag nyss antydde.

Nu föreligger här i reservationen till utskottets betänkande ett förslag, hvarigenom man skulle få tillräckligt utrymme för ett nytt riksdagshus på den plats, der vi nu äro. Men vi veta ju alla, att ett dylikt förslag varit underställt Riksdagen icke en, utan flera gånger och — förkastats. Och för min del får jag säga, att af alla de platser på Riddarholmen, som varit föreslagna, så är väl denna den mest olämpliga, man kan tänka sig. Här har redan under diskussionen blifvit framhållet, hvilket trängt och undanskymdt läge denna plats har, och det är alldeles klart, att huset på framsidan icke kan få något tilltalande eller imponerande utseende; möjligen kan det blifva vackert åt den södra sidan, men det är väl mera beträffande den andra sidan som man kan fordra, att huset skulle visa en mera framstående arkitektur.

Da jag emellertid deltagit i utskottet under den förberedande behandling, som egnats denna fråga, och med min röst bidragit till det slut, hvartill utskottet kommit, så skall jag be att få anföra hvad som utgjort motivet för mig. Om jag nemligen skulle gå in på någon förändring af 1888 års beslut, så skulle, mine herrar, detta ske endast under förutsättning, att man, samtidigt med att man förändrade detta beslut, hade frågan så pass utredd, att man på samma gång kunde fastslå en annan plats för riksdagshuset. Ty jag föreställer mig, att det då endast skulle blifva tal om att bygga riksbankshus på Helgeandsholmen. Det synes mig

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförandet af Riksdagens beslut
angående
uppförande å
Helgeandsholmen af
nya byggnader för Riksdagen och
riksbanken.
(Forts.)

som om den kommun, Stockholms kommun, som väl ändå, säge hvad man vill, i detta hänseende är mest intresserad, skulle sedan år 1888 haft ganska rundlig tid på sig till att fatta beslut, hvari genom den hade kunnat komma till Riksdagen med ett positivt erbjudande, för den händelse Riksdagen skulle velat ändra sitt år 1888 fattade beslut derhän, att på Helgeandsholmen skulle förläggas endast en af dessa två byggnader. Om ett sådant förslag hade förelegat — jag syftar icke på att en motionär eller vissa motionärer skulle kunna gjort det så omständligt, att man skulle varit färdig med kostnadsberäkningar eller dylikt — men om det endast hade förelegat i det skick, att man hade haft tydligt, att der eller der är en lämplig och ändamålsenlig byggnadsplats för att förlägga riksdagshuset i stället för att förlägga det på Helgeandsholmen, så skulle jag varit den förste till att lyssna till ett sådant anbud. Men något sådant har icke förelegat, och för min del är jag af den öfvertygelsen, att om man nu beslutar i enlighet med reservanternas förslag, så blir det att upprepa samma historia som den, hvilken fortgått under loppet af en 16 å 17 år, att man får söka med ljus och lykta omkring på alla områden efter en sådan lämplig tomt, som man kanske ändock icke skall lyckas finna. Herrarne veta, att Riksdagen en eller ett par gånger gifvit sina fullmäktige i riksgäldskontoret och i riksbanken i uppdrag att framkomma med ett bestämdt förslag till anskaffande af lämplig byggnadstomt för riksdagshuset; och man uttalade dervid också, att några särskilda undersökningar rörande lämpligheten af riksdagshusets förläggande till Helgeandsholmen icke finge ega rum. Men huru det var, så kom man alltid dit. Äfven om Riksdagen sagt: »vi vilja icke komma dit, utan var så god och skaffa tomt annorstädes», så ledde det alltid derhän ändå. Komiterade slutade med att man sökt, men att man icke hade funnit någon lämpligare plats än der. Det fans nu verkligen ett par andra förslag, såsom det att förlägga riksdagshuset till Skeppsholmen. Men utaf de 12 eller 14 personer, som jag tror utgjorde antalet ledamöter i komitén, var det icke mer än 2, som uttalade sig för Skeppsholmen. Ett annat förslag var också å bane, nemligen att förlägga riksdagshuset på Riddarholmen, men icke på den nuvarande platsen, utan på Riddarholmens spets, der Stockholms auktionsverk ligger. Men det förslaget var alldeles icke billigare, utan snarare dyrare än det förslag, som nu föreligger här, och det hade efter min mening medtagit ytterligare kostnader, som jag nu icke skall påpeka. — Som sagdt är, min ställning har varit sådan, att om ett anbud hade förelegat från Stockholms stad, lydande på ungefärligen detta sätt: »vill Riksdagen besluta att förändra sitt år 1888 fattade beslut och förlägga endast ett af de ifrågavarande husen till Helgeandsholmen, så äro vi villiga att göra de och de uppoffringarna», och om man så på samma gång haft utredning om en annan lämplig tomt för riksdagshuset, så att man så att säga i samma ögonblick kunde fastslå, att der och der skall riksdagshuset ligga, så skulle jag varit villig att lyssna till ett sådant förslag. Men något sådant har icke förelegat; och under sådana förhållanden har

jag för min del icke haft annat val än att biträda det beslut, hvar till utskottet kommit.

Nu har man klandrat utskottet ganska hårdt, därför att det icke lemnat fullständigare utredning öfver denna fråga, än utskottet gjort. Utskottet har ju endast anfört hvad 1891 års sammansatta utskott framhöll och dertill lagt några, visserligen knapphändiga, skäl. Men jag tror, att de herrar, som velat intressera sig för denna fråga, haft så tillräcklig lektyr, oberoende om utskottet hade skrivit en eller annan sida mera som motivering för sitt beslut, att man snarare bör hålla utskottet räkning för, att det icke här utfövat mångskrifveri. Sannolikt skulle det alldeles icke hafva tillfredsstält dem, som här tala om att utskottets motivering är knapphändig.

Jag skall, mine herrar, icke längre uppehålla tiden. Jag har för min del ingen anledning att frånträda det beslut, som jag inom utskottet varit med om att fatta, och anhåller jag följaktligen om bifall till utskottets förslag.

Herr *Holm* instämde häruti.

Herr *Collander*. Herr talman! Med min röst bidrog jag till det beslut, som fattades år 1888, och jag har icke känt någon ånger deröfver och har icke heller sedan dess erfarit någonting, som kunnat komma mig att förändra den uppfattning, jag då hade. Jag får dervid öppet bekänna, att jag icke ansåg valet af platsen för riksdagshuset vara det lyckligaste, då man tager särskild hänsyn till fordringarna på ett vackert läge. Ty då hade man efter mitt förmenande otvifvelaktigt bort välja Skeppsholmen framför något annat af de många förslag, som då voro å bane. Men det är mer än säkert, att denna plats hade kräft större kostnader, icke blott för sjelfva byggnadens skull, utan äfven för den dermed i sammanhang — om icke genast, så åtminstone inom en viss tidrymd — stående förflyttning af flottan, hvilken förflyttning hade kommit att kosta mycket penningar. Men om man nu äfven har en sådan önskan, att få hvad som är det vackraste, så får man ändå böja sig för hvad som är möjligt. Och då nu år 1888 yppade sig ett tillfälle att efter långvariga strider få frågan löst inom Riksdagen och att på samma gång få en annan fråga löst, nemligen huru man skulle få bort den fula plats på strömmen, som Helgeandsholmen då bildade, så var min ställning dermed också gifven. Ty Helgeandsholmen med sina fula stallbyggnader och sina husruckel var så att säga en skamfläck för den vackra tafra, som Norrström bildar. Då nu Riksdagen ej skydde uppoffringarna för företaget, utan betalade platsen ganska dyrt, så borde väl också, synes mig, Stockholms samhälle känna sig särdeles tacksamt härför. Ty jag förmodar, att frågan att få denna holme planerad och vacker hade varit en ganska långvarig historia, om endast Stockholms kommun skulle löst densamma. Det gälde nemligen icke endast att betala lösepenningen för holmen, utan äfven att sedermera planera densamma.

Emellertid har man ansett, att frågan om byggnadernas beskaffenhet icke är tillräckligt pröfvad, utan man vill hafva upp-

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförandet af Riksdagens beslut
angående
uppförande å
Helgeandsholmen af
nya byggnader för Riksdagen och
riksbanken.
(Forts.)

skof för att få denna fråga ytterligare utredd. Men detta uppskof är icke begärdt i syfte att få bättre ritningar och bättre kostnadsförslag, utan det är begärdt i det syfte, som å den sidan, derifrån det framkommit, är fullkomligt riktigt och lofligt — jag klandrar det icke — att få beslutet häfdt. Det är nemligen min öfvertygelse, att om man går in på det begärda uppskofvet, så är det detsamma som att man får vara beredd på att få frågan upprifven. Och hvad skulle då inträffa? För min enskilda del hyser jag den största farhåga för, att om man afstode från att bygga der, så skulle man få byggnadsfrågan löst på ett mycket, mycket sämre sätt. Ty jag känner mig förvissad om, att man då skulle försöka få frågan löst genom en sådan historia som att förlägga riksdagshuset på den plats, der det nu ligger — och det vore den sämsta lösningen af alla.

Här talas upphörligt om, att det gäller ett nationelt verk, ett monumentalt verk för framtiden, som vi gå att besluta om, och att vi därför böra vara betänksamma. — Ja, så låter det, när det gäller att bygga på Helgeandsholmen. Men så snart det är fråga om att förlägga huset här, så skall man spara och bygga det enkelt och alls icke monumentalt. Jag kan icke förstå den tankegången. Är icke uppgiften den, att bygga ett riksdagshus lika stort, om huset skall ligga på ena eller andra stället? Man svarar då, att den holmen fordrar dyrbarare byggnadsstil med hänsyn till omgifningarna än här. Jag kan icke dela den uppfattningen. Ty man har ju till och med talat om, att det nuvarande förslaget skulle i någon mån ofördelaktigare inverka på slottet genom sin karakter, samt att det skulle fordras ett byggnadssätt, som vore något enklare och som icke skymde, så att säga, undan slottet eller nedtryckte det stora, mäktiga intrycket af slottet. Ja, vill man bygga det på ett billigare sätt, så kan man bygga något billigare på Helgeandsholmen, om man anser det här vara för dyrbart. Men för min del kan jag icke anse det vara nationen värdigt att i det fallet spara, då det gäller att få en byggnad, som skall vara värdig den andra statsmagten. Det kan den göra anspråk på. Och de närvarande riksdagsmännen behöfva icke i det fallet tala i egen sak; ty när byggnadsfrågan en gång blir löst, så kanske de flesta, som nu tillhöra Riksdagen, icke sitta här. Under sådana förhållanden, mine herrar, kan jag icke vara med om att bifalla förslaget om begäran af uppskof. Ty jag fruktar för att det bara skulle komma att medföra ett upprifvande af beslutet, och att man skulle få byggnadsfrågan sämre löst, än hvad man nu efter lång sträfvan fått. — Jag anhåller om bifall till utskottets förslag.

Herr Nyström: Herr talman, mine herrar! Det torde med skäl kunna sägas, att från hela landet för närvarande höres ett rop om sparsamhet, sparsamhet med statens medel, och det ropet har efter år 1892 blifvit allt högre. Knappast något af de val, som i höstas egde rum, torde hafva försiggått, utan att på programmet sparsamhet ingått som en af de viktigaste punkterna. Säkerligen har ej heller någon af oss här nu tillträdtt sitt riksdagsmannavärf

utan med den lifligaste föresats att iakttaga denna sparsamhetens dygd, så långt nemligen sådant är med statens fördel förenligt, och voteringarna i förgår ha också visat, att vi hafva för afsigt att omsätta denna föresats i handling. Men inom hufvudtitlarne äro endast relativt små besparingar möjliga gent emot de stora belopp, som i alla händelser måste anvisas. Det är derutanför, som tillfällena till större indragningar måste sökas, och den nu föreliggande frågan erbjuder enligt mitt förmenande ett sådant tillfälle af den utmärktaste beskaffenhet.

Då den stora byggnadsplanen väl i första rummet får anses vara afsedd att bereda oss riksdagsmän ökade bekvämligheter genom större utrymme, bättre ventilation, rymligare trappor och korridorer o. s. v., synes det mig som en bjudande pligt och som den enklaste grannlagenhet, att vi icke för dessa personliga förmåner ålägga svenska folket en beskattning på millioner, helst som den ifrågasatta dyrbara förändringen icke är nödvändig. Ty dessa samlings-salar äro dock enligt min mening fullt tillfredsställande och kunna med ringa kostnader ytterligare förbättras, helst sedan fixeringen gjort större utvidgningar obehöfliga. Det är vanskligt att drifva ut riksdagstomtarne från ett hem, der de funnit trefnad och der Riksdagens göromål och förhandlingar varit angenäma och lyckobringande.

För sådana räknemästare som Andra Kammarens män torde det vara öfverflödigt att framhålla, huru dålig den affär är eller rättare kommer att blifva, som nu är i fråga. Den enda afkastning, så vidt jag förstår, som derifrån kan förväntas, torde vara det ringa belopp af omkring 40,000 kronor, som nu betalas för vissa embetslokaler. Men, mine herrar, detta motsvarar likväl icke ett större kapital än 6 å 700,000 kronor, under det att frågan här gäller 6 å 7 millioner, och enligt min värdsamma mening torde dessa 7 millioner icke räcka till, utan torde nog få ökas med ytterligare någon million, då det ju här gäller att lägga en grund på en djupt ligande fast botten och uti rinnande vatten.

Det synes mig under sådana förhållanden rättast, att Riksdagen drager sig tillbaka från en affär af sådan beskaffenhet. För min del återvänder jag med större tillfredsställelse hem från riksdags-göromålen, om jag då medför det medvetandet att med min ringa röst hafva bidragit till ett beslut, som med betydande belopp lättar vår budget och på samma gång sänker dessa debetsedlar, hvilka hafva en ständig tendens att öka sig år från år med allt större summor.

Då reservanternas förslag enligt mitt förmenande går i den rätta riktningen, särskildt sedan herr Ljungman dertill gjort ett tillägg, som på visst sätt reglerar och angifver den del, som Stockholms stad borde taga i denna fråga vid den slutliga uppgörelsen, så anhåller jag, herr talman, att få yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Herr Larsson från Upsala: Herr talman, mine herrar! Jag har egentligen intet nytt att anföra, utan vill endast precisera min

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförande
af Riksdagens
beslut angående
uppförande å
Helgeandsholmen
af nya byggnader
för Riksdagen
och riksbanken.
(Forts.)

ställning till frågan. En aktad talare förklarade, att hans åsigt vore den, att till förberedelserna för uppförandet af dessa stora byggnader äfven hörde den redan verkställda förflyttningen af hofstallet. Jag skall icke ingå i något tvistemål derom; jag skall villigt erkänna, att den ena meningen kan vara lika god som den andra. I beslutet af år 1888 heter det dock i första punkten: »att för inrymmande af Riksdagen, riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen samt af riksbanken må uppföras tvenne skilda byggnader å vestra delen af Helgeandsholmen». Detta ansågs vara det väsentliga, det mål, hvartill man ville komma. Till förberedelserna och medlen dertill hörde att få bort de byggnader, som redan funnos å holmen. Följden häraf var, att hofstallet byggdes på annat håll. Detta anser jag vara en förberedande åtgärd för att få platsen å holmen fri. Först i 7:de punkten talas närmare om, hvar hofstallet skulle förläggas, och vidare innehåller 8:de punkten något, som visserligen är känt, men kanske icke synnerligen beaktadt. Der heter det nemligen: »att Riksdagens och riksgäldskontorets nuvarande hus må efter Riksdagens och riksgäldskontorets afflyttning från desamma disponeras för inrymmande deri af sådana statens embetsverk, hvilka sakna egen lokal». Det är ju klart, att också detta spelar in på det ekonomiska området. Jag skall emellertid icke längre uppehålla tiden med att skärskåda denna sak.

Men då det talats om att inga auktoriteter på byggnadskonstens område egentligen uttalat sig för byggnaderna på Helgeandsholmen, så vågar jag åberopa en mycket gammal auktoritet, nemligen byggmästaren af Stockholms slott. Han uppgjorde en plan att uppföra *tre* stora hus på Helgeandsholmen: ett med hufvudfasad åt vester, hvars höjd, såvidt man kan döma af de ofullständiga ritningar, som ännu finnas i behåll, skulle uppgå till omkring 100 fot, och derjemte tvenne flyglar, som skulle sträcka sig ända fram till Norrbro och hafva en höjd af omkring 50 fot. En sådan auktoritet har ansett, att slottet icke skulle lida genom uppförandet af tre byggnader på Helgeandsholmen, men nu anser man två vara för mycket. Jag har velat åberopa detta faktum såsom ett bevis för att det verkligen finnes auktoriteter af hög rang, som ansett, att man kan uppföra flera byggnader å Helgeandsholmen.

Herr Henricson: Herr talman! Då så många skäl redan anförts, skulle jag kunna inskränka mig till att instämma med dem, som yrkat uppskof med frågan, men jag skall dock be att få tillägga några ord.

Här är ju blott fråga om uppskof med verkställigheten af Riksdagens år 1888 fattade beslut, för att få en vidsträcktare undersökning och en närmare utredning af frågan, en utredning, hvars resultat möjligen skall komma att visa, att genom en förändrad anordning af dessa byggnader man kan göra en besparing på kanske millioner, och redan den omständigheten synes mig vara skäl nog för ett uppskof. Man talar om sparsamhet, när det gäller hun-

dratal och tusental kronor. Jag tror då också, att man är skyldig se till, om man icke äfven kan spara på millionerna.

En talare på skånebänken, som började aftonens debatt, har visserligen gifvit oss en utredning, men med all aktning för nämnde talares sakkunskap i denna fråga, må det dock tillåtas mig att önska en utredning äfven af andra sakkunnige.

Då det således nu icke är fråga om ett undanrödjande af 1888 års beslut, utan endast om ett uppskof för att få till stånd en mera fullständig utredning, synes mig frågans vigt kräfva, att man medgifver ett sådant uppskof. Jag hemställer om bifall till det af herr Ljungman gjorda yrkandet.

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Herr Svanberg: Herr talman, mine herrar! Då redan så mycket blifvit taladt i denna fråga, skall jag endast be att i största korthet få angifva min ståndpunkt i densamma.

År 1891 tillhörde jag dem, som i denna kammare önskade vidare utredning af frågan, innan de år 1888 beslutade byggnadsföretagen slutligen utfördes. Förslaget om vidare utredning blef emellertid vid nämnda riksdag icke bifallet.

Tre år hafva sedan dess förflutit, och nu begäres å nyo en utredning. Ehuru jag i likhet med en kamrat på göteborgsbänken, som yttrade sig på förmiddagen, särskildt mot herr Themptanders motion, måste anmärka, att den — något som man dock efter så lång tids förlopp kunnat förvänta — icke är åtföljd af ett på säkra kostnadsberäkningar grundadt förslag, utvisande en lyckligare lösning af frågan än den Riksdagen åstadkommit, och ej heller är åtföljd af något erbjudande från Stockholms stad eller andra i frågan intresserade att i någon mån ersätta hvad staten måst utgifva för förvärfvande af dispositionsrätten öfver Helgeandsholmen genom uppförande af nytt hofstall etc., vill jag dock icke motsätta mig syftet i herr Themptanders motion, som jag tolkar på det sättet, att den icke innefattar något upprifvande af 1888 års beslut, utan endast åsyftar att utverka ett års respit med fortgången af byggnadsarbetet i dess väsentliga delar. Jag vill nemligen icke med min röst hafva medverkat till den domen om 1894 års Riksdag, att den omöjliggjort utsigten till en ändring i 1888 års beslut, derest detsamma, efter en å nyo företagen allsidig och noggrann utredning, skulle befinnas varit förhastadt och olämpligt.

Herr talman! Jag skulle helst vilja yrka återremiss till utskottet i syfte att vinna ett års anstånd med byggnadsföretaget i dess väsentliga delar i afbidan på den af herr Themptander åskade utredningen, men då jag tror det nästan lönlöst att framställa ett sådant yrkande, skall jag för närvarande inskränka mig till att instämma i herr Themptanders yttrande på förmiddagen och hans dervid framställda yrkande.

Herr Peterson i Hasselstad: Herr grefve och talman, mine herrar! Före afgörandet af denna fråga synes det mig, som om det skulle arta sig till öppen omröstning, och med anledning häraf har jag begärt ordet för att tillkännagifva min mening. Det skall

Om ändring i
eller anstånd
med utförand
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)

som vanligt ske i mycket korta ordalag. Jag skall då till en början tillkännagifva, att jag icke ändrat åsigt, sedan beslutet i denna fråga fattades vid 1888 års riksdag. Jag deltog i detta beslut och röstade äfven för det kongl. förslag, som framlades år 1887. Jag kan icke nu vara med om ett uppskof af frågan, ty detta uppskof anser jag skulle blifva detsamma som en upprifning af hela frågan, och dertill kan jag ej lemna mitt bifall. Ej heller kan jag vara med om en annan motionärs förslag, att på holmen för en kostnad af 25,000 kronor uppföra en modellbyggnad till de blifvande husen. Denna holme har redan kostat Riksdagen allt för mycket. Lika litet kan jag vara med om det af en tredje motionär, herr Ljungman, framlagda förslaget. Det är min mening i detta fall.

Om nu staten icke skulle få rätt att bygga på Helgeandsholmen, utan Riksdagen skulle besluta ett uppskof med denna fråga, hvem skall då ersätta de stora kostnader, som statsverket redan fått vidkännas? De äro icke obetydliga. Hofstallet har kostat i rundt tal 1,070,000 kronor, basarbyggnaden 250,000, tvättinrättningen 10,000 kronor o. s. v. Dertill kommer det stora värdet, som den tomt har, på hvilken hofstallet är bygd, och som, om staten sålde den till bygnadstomter, säkerligen betingade ett pris af minst en million. Hela den sammanlagda summan uppgår till omkring 2,340,000 kronor. Nu vill man efterskänka hela denna summa och ändå tala om att det vore hushållning med statens medel att uppskjuta med denna fråga. En sådan hushållning kan jag icke förstå, utan, såvidt jag kan fatta, skulle ett sådant beslut ovilkorligen innebära en förlust.

Jag kan således ej vara med om ett uppskof med byggnadsarbetet, hvilket skulle vara det samma som ett upprifvande af 1888 års beslut. Jag får därför förklara, att jag för min del ej anser ett uppskof böra ega rum, utan byggnadsarbetet bör få fortgå, så att man någon gång kan få ett riksdagshus, som är värdigt svenska folket och dess representanter.

Motionären har i sin reservation föreslagit, »att Riksdagen må uppdraga åt fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret att låta uppgöra ritning och kostnadsförslag till uppförande å Helgeandsholmen af en byggnad, afsedd att inrymma riksbank, riksgäldskontor och justitieombudsmansexpedition och placerad så långt vesterut å holmen som möjligt, dock utan att någon utfyllning i vattnet behöfver för byggnadens skull ifrågakomma». Ja, det är väl meningen, att detta bankhus skulle läggas på östra sidan om den gata, som skulle sträckas fram öfver holmen. Ty annars kan jag ej förstå, att riksbanken skulle erhålla nödig storlek, om den lades vester om den nämnda gatan.

I afseende å riksdagshuset säger motionären vidare: »låta uppgöra ritning och kostnadsförslag till utvidgning och ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset, med förläggande af kamrarnes plenisalar å tomtens hittills nästan obebyggda södra del, och med iakttagande i fråga om utrymme af de fordringar på golfyta, hvilka

tillämpats i programmet för de å Helgeandsholmen tilltänkta riksdagslokaler.»

Ja, kan det vara skäl att bifalla detta förslag, hvilket flera gånger varit föremål för utredning samt för Riksdagens pröfning, utan att det dock vunnit Riksdagens godkännande?

Så väcktes vid 1878 års riksdag motion om tillbyggnad af gamla riksdagshuset i öfverensstämmelse med ett af slottsintendenten Jakobsson förut uppgjort förslag. Denna fråga hänsköts till riksgäldsfullmäktige, som utsågo en komité, bestående af kapten Hjerta, byggmästare Thavenius och arkitekten Dahl.

Denna komité's utlåtande inkom till 1879 års Riksdag, och deri anförde komitén de mest dräpande skäl mot en sådan tillbyggnad. Jag har antecknat något af hvad komitén yttrar i sitt betänkande och ber bland annat att få anføra följande: »att golfytorna komme att ligga ojemnt, vissa lolaler blefve för små, andra deremot för stora, och att huset blefve olämpligt och oansenligt i afseende på dess yttre utseende» o. s. v.

På sidan 4 i betänkandet heter det, »att följande lokaler saknas:

rum för biblioteksföreståndaren;

två å tre vaktmästarerum;

domestikrum till mathållningslokalen;

portvaktlokal, samt särskilda läktare för diplomater och tidningsreferenter.»

Och vidare: »att efter inläggning af nytt bjelklag mellan de två våningar, hvaraf den består, sessionssalens höjd skulle blifva 11 $\frac{3}{4}$ fot; fönstren äro 4 $\frac{3}{4}$ fot höga och 3 $\frac{3}{4}$ fot breda, hvilken storlek för fönster, som sitta så lågt, endast 1 $\frac{1}{2}$ fot från golfvet, är högst olämpligt för ett arbetsrum.

Annorledes kan ej ordnas, enär gamla murar och bjelklag lagt hinder i vägen, hvadan rummens fördelning ej kunnat ske på fördelaktigt sätt.

Kamrarnes läge gör, att fönstren ej kunnat anbringas systematiskt i det inre. Kapprummen isolera kamrarne från talmansrummen, kanslien och en del samtalsrum.

Dertill komma de beräknade kostnaderna af en million kronor för lappning af det gamla riksdagshuset, som efter all sannolikhet strax efter att det blifvit färdigt, befinnes vara oändamålsenligt, och snart kommer att väcka missnöje.»

Sälunda är utredning gjord rörande den ifrågasatta tillbyggnaden, hvilken utredning omtalas ganska skarpt i kamrarne vid 1881 års riksdag, då en ledamot af den komité, som då var tillsatt för lösning af riksdagshusfrågan, nemligen Sven Nilsson i Efveröd, förklarade, att vi aldrig skulle tänka på, att vårt nuvarande hus skulle kunna ändras, så att det blefve lämpligt till riksdagshus.

Den förste talaren påstod, att ej någon utredning verkstälts af tomfrågan på Helgeandsholmen. Jo, en sådan har verkligen egt rum, nemligen år 1872, då en motion väcktes i Första Kamraren om uppförande af nytt riksdagshus på Helgeandsholmen. Då denna fråga pröfvades af Riksdagen, beslöt denna att hänskjuta

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

densamma till fullmäktige. Dessa läto göra en utredning för att utröna, huruvida Helgeandsholmen vore lämplig till byggnadsplats. Fullmäktige uppdrogo denna undersökning till kapten Cronstrand, som förklarade i sitt syneinstrument, att holmen vore förträfflig såsom byggnadsplats, emedan den bestode af groft grus; äfvenså vore arealen tillräcklig både för riksdags- och riksbankshus.

Efter denna utredning ha flera andra tillkommit, och de hafva ej ådagalagt annat, än att tomterna varit lämpliga till byggnadsplats.

Jag anhåller därför att få yrka afslag å motionen och bifall till utskottets hemställan.

Herr Ramstedt: För min del ansluter jag mig till dem, som anse den af herrar Themptander och Fränckel afgifna reservation — numera något ändrad af herr Ljungman — vara värd den största uppmärksamhet, och detta ej minst ur den synpunkten, att det här gäller att ordna en plats, som kanske skulle kunna blifva en bland de vackraste i Europa.

Innan man går att förvandla Helgeandsholmen från en skräpvrå, som den för var, till en omsorgsfullt ordnad plats, bör man tillse, att de millioner, som för ändamålet skola användas, ej tjena till att för alltid gäcka deras förhoppningar — och dessa äro ej få — som i många och långa år med längtan motsett, att i hufvudstadens centrum skulle ordnas en plats, tilltalande genom naturlig enkelhet i anordningarna och stående i harmoni med omgifningarna.

Man kan i oändlighet tvista i smaksaker, men ingen lär väl på fullt allvar kunna påstå, att de båda byggnaderna utmärka sig för smakfull enkelhet eller stå i harmoni vare sig med hvarandra eller ännu mindre med platsen och omgifningarna.

Det är visserligen långt ifrån afskräckande att, såsom en jätte, i fogelperspektiv skåda ned på eller från kanten betrakta de båda byggnaderna, representerade af de nätta leksaksmodeller, som varit utställda. Men annorlunda kommer saken att te sig i verkligheten, då vi blifvit reducerade till vanliga människor, som helt beskedligt få från marken skåda upp på det väldiga riksdagshuset, som jemte riksbankshuset undanträngts till den vestra sidan, naturligtvis med den påföljd — som vi alla känna — att det mindre huset blifvit undanpetadt i sjön.

Jag har hört sägas, att man nu för tiden kan bygga säkert till och med midt i Trollhättefallen, men jag är säker på, att det finnes flere än jag, som helst skulle se, att riksbanken blefve uppbyggd på torra landet. Jag är visserligen öfvertygad om, att arkitekternas skicklighet skall veta att sörja för, att bankens kassahvalf bli torra äfven midt i strömmen, men hvarför ej använda den öfver alla tvifvel höjda tekniska färdigheten för vidare utarbetande af herr Ljungmans förslag, som synes kunna bereda afgjorda företräden i hvad som rör det väsentligaste ändamålet med byggnadernas användande, oafsedt att detta förslag äfven skulle

medföra betydande besparingar? För min del skall jag rösta för uppskof med frågans definitiva afgörande.

Herr von Friesen: Jag har för min del icke begärt ordet för att uttala min åsigt i själva hufvudfrågan. Den åsigten är väl bekant för dem, som erinra sig, att jag år 1891 deltog i den motion, som af herr Walldén här i kammaren väcktes i detta ämne. Den ståndpunkt jag då intog har jag sedan dess icke förändrat.

Då jag emellertid fått den pligten att deltaga i förberedelserna för utförande af de ifrågavarande byggnadsföretagen, har jag, oakadt den ställning jag sålunda i hufvudfrågan intagit, naturligtvis ej kunnat annat än samvetsgrant och så vidt i min förmåga stått arbeta på, att lösningen af dessa frågor, sådan Riksdagen tänkt sig denna lösning, måtte blifva så god som möjligt.

Med den ställning till hufvudfrågan jag sålunda intager bör jag icke kunna misstänkas för att genom hemlighetsmakeri, såsom en talare här uttryckte sig, eller genom något lättvindigt förfarings-sätt vilja drilla igenom åtgärder utan Riksdagens vetskap eller som skulle komma till Riksdagens kännedom först då det vore för sent att råda bot på det onda. Jag behöfver ej taga mig sjelf i försvar för detta; och jag tror äfven, att jag lätt skall lyckas försvara mina kamrater inom fullmäktige för beskyllningar om ett dylikt tillvägagående.

Det har här talats om »byggnadskomiterade», och detta ord har användts i dubbel bemärkelse. Såsom bekant finnes det för riksbyggnaderna egentligen ej mer än en byggnadskomité, nemligen fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret.

Det är visserligen sant, att dessa fullmäktige hafva tillsatt en riksdagshuskomité, som den kallas, men denna har i det stora hela blott att förbereda de åtgärder, som sedan framläggas till fullmäktiges bepröfvande. Den är således på det hela taget blott ett förberedande utskott och icke en beslutande myndighet; ty att fatta beslut tillkommer uteslutande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret.

Jag anhåller att få erinra kammaren om dessa sakförhållanden för att ställa hela frågan, för så vidt den rör fullmäktiges beslut och åtgärder, i ett rättare ljus, än som här blifvit kastadt öfver densamma från ett och annat håll.

Det har sagts, att byggnadskomiterade ansett sig kunna använda röntan på fonden utan Riksdagens bifall; och jag tror, att det äfven sagts, att byggnadskomiterade ansett sig kunna utan Riksdagens hörande använda större belopp, än som af Riksdagen blifvit anslagna.

Jag vill då säga, att det i dag ofta omnämnda kostnadsförslaget, som slutar på inemot 6 1/2 millioner kronor, aldrig varit underställt de *egentliga* byggnadskomiterade, hvilka, som sagdt, äro fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret. Det var den så kallade riksdagshuskomitén, det vill säga det af fullmäktige utsedda förberedande utskottet, som af det sammansatta stats- och bankoutskottet tillfrågades, till hvilket belopp den tänkt sig, att

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utföran-
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)

kostnaderna skulle uppgå. Detta kostnadsförslag har, som sagdt, aldrig varit underställt fullmäktiges pröfning; och hvilken åtgärd fullmäktige komma att vidtaga, om de vid pröfning skola finna, att byggnaderna ej kunna på lämpligt sätt utföras utan öfverskridande af det af Riksdagen beviljade anslaget, kan ingen säga. Den frågan har ännu ej varit föremål för fullmäktiges pröfning. Hvad den frågan beträffar, huruvida fullmäktige komma att anse sig berättigade att öfverskrida de fem millionerna, så kan jag således som sagdt ej yttra mig derom.

Frågan är ju med hänsyn till formuleringen af 1888 års beslut något tvifvelaktig; det heter nemligen der i punkt 4, att totalbeloppet af kostnaderna icke får öfverstiga hvad som återstår af fonden, sedan från densamma utgått de i punkt 3 upptagna kostnader för hofstallet, artilleriplanen, basaren och tvättnrättningen, eller i rund summa 5 millioner kronor. Dessa två alternativ öfverensstämma emellertid icke fullt med hvarandra; ty det som återstår af fonden, sedan de ifrågavarande utgifterna utgått, är icke i rund summa 5 millioner. Som sagdt, det kan vara tvifvel om huru detta 1888 års beslut skall tolkas, men hvad som är säkert är, att detta beslut af dem, som hittills haft att yttra sig i saken, ännu icke fått någon som helst tolkning. Jag vill således helt och hållet fritaga de egentliga byggnadskomiterade, nemligen fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, från att hafva på något sätt öfverskridit den befogenhet, som blifvit dem af Riksdagen gifven. Riksdagshuskomitén har naturligtvis icke kunnat på något sätt öfverskrida kostnaderna, ty det tillkommer icke *den* att fatta beslut i denna fråga.

Det har vidare anmärkts, att det kostnadsförslag, som blifvit af riksdagshuskomitén framlagdt, skulle vara endast approximativt och icke grunda sig å detaljerade beräkningar, och man ifrågasätter starkt, huruvida byggnaderna verkligen skola kunna uppföras för den af riksdagshuskomitén uppgifna kostnaden.

Det är hvad kostnadsförslagets uppgörande beträffar icke fullt så förhållandet, som uppgifvits, ty det finnes för det första med afseende på byggnaderna fullt detaljerade kostnadsberäkningar, som innehållas i två mycket tjocka böcker, uppgjorda visserligen med afseende å andra ritningar, hvilka dock i det stora hela legat till grund för de ritningar, som nu snart äro uppgjorda. Förhållandet är endast, att byggnaderna enligt det nu föreliggande förslaget äro till volymen något större; men i afseende å sjelfva planen och anordningarna skilja sig de nya ritningarna endast föga från dem, som legat till grund för de detaljerade kostnadsberäkningarna. Då har det ju för en approximativ kostnadsberäkning kunnat vara ganska upplysande och ganska tillräckligt att endast öka det förutvarande kostnadsförslaget i förhållande till den ökning i volym, som byggnaderna enligt de nya ritningarna skulle erhålla. De föregående kostnadsberäkningarna uppgjordes på en tid, då prisen stälde sig något högre än nu, så att i det hänseendet behöfver man icke frukta för att det nya kostnadsförslaget skulle vara för lågt tilltaget. Detta i fråga om byggnaderna.

I afseende å kajbyggnader, utfyllningar och grundläggningsarbeten äro äfven detaljerade beräkningar gjorda, grundande sig å ganska täta borringar och pejlingar. Jag kan sålunda icke medgifva, att det nu framlagda kostnadsförslaget icke stödjer sig på detaljerade beräkningar. Sant är att för den ritning, som nu föreligger, någon särskild kostnadsberäkning icke blifvit uppgjord. Man har inom fullmäktige först velat fastställa planen för ifrågavarande byggnader i princip, innan man låter utarbета några arbetsritningar — först sedan sådana blifvit uppgjorda, kan en på de nya ritningarna grundad kostnadsberäkning uppgöras. Klart är således, att om Riksdagen icke nu fattar något beslut, som förändrar fullmäktiges tillvägagående, så komma de framlagda eskissritningarna att af fullmäktige pröfvas. Om de blifva i princip godkända, kan jag naturligtvis icke säga, men om de det blifva, så återstår närmast att uppgöra arbetsritningar och på grund af dessa utarbета kostnadsförslag. Det är först sedan detta skett, som enligt min tanke fullmäktige böra taga under ompröfning, huruvida de kostnader, som enligt den af fullmäktige antagna planen skulle förorsakas, äro sådana, att de ännu en gång böra underställas Riksdagens pröfning.

Man har satt i fråga, huruvida dessa kostnadsberäkningar blifvit uppgjorda af dertill kompetenta personer. Jag vill då säga, att fullmäktige naturligtvis icke sjelfva kunna anses hafva kompetens för en pröfning af beräkningarna, ty en sådan tillhör fackmän. Men fullmäktige hafva sökt att erhålla fullt tillförlitliga fackmän för bedömandet af dessa frågor. Jag kan således icke medgifva, att fullmäktige på något sätt gått lättvindigt till väga eller att de, för att samvetsgrant fullgöra Riksdagens uppdrag, hafva kunnat gå på annat sätt till väga än de gjort.

Skulle man fråga mig, om jag anser att byggnaderna kunna uppföras för de nu uppgifna kostnaderna, ungefär 6 1/2 millioner, så kan jag icke derpå svara annat, än att man bakom denna kostnadsberäkning har en auktoritet, som jag icke på grund af blott en opinion har rätt att underkänna.

Det är också ett par andra saker, om hvilka jag skulle vilja lemna några upplysningar, på det att man icke måtte blifva vilseledd. Man har sagt, att fullmäktige skulle kunna börja bygga husen, åtminstone riksdagshuset, innan vattenregleringsfrågan är afgjord. Jag tror dock att man bör vara försiktig, innan man yttrar sig i denna fråga; ty om vattenregleringsfrågan skulle utfalla så, att riksbanken icke utan allt för stora svarigheter kan uppföras der den är ämnad att uppföras, så tror jag att det vore betänkligt att fastslå riksdagshusets läge på samma plats, der det skulle komma att ligga, om riksbankshuset blefve på den för det bestämda platsen uppfördt. Det torde ock vara tydligt, att riksdagshusets façad åt vester komme att blifva en annan, om bankhuset ligger framför, än den skulle blifva, om äfven riksbankshuset byggdes på Helgeandsholmen. Jag tror således, att man icke bör vara säker på att byggandet af riksdagshuset kan påbörjas förr än frågan om vattenregleringen blifvit löst.

Det har äfven sagts, att meningen skulle vara att i den norra

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

*Om ändring
eller anstånd
med utföran-
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnu-
der för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)*

strömgrenen borttaga en icke obetydlig remsa. I afseende härå vill jag anmärka, att frågan om strömregleringen fortfarande är föremål för rättslig behandling — jag tror till och med att densamma just i dag varit före i Stockholms rådstufvurätt. Men det förslag, som nu är å bane, äsyftar icke att bortskära någon del af marken vid den norra strömgrenen, utan blott att något sänka det utskjutande stycket, så att det kommer vare sig något högre än högsta eller något lägre än lägsta vattenståndet — detta just för att icke göra någon nämnvärd rubbning i de strömförhållanden, som nu förefinnas. Det är klart, att med uppförandet af byggnaderna på Helgeandsholmen icke bör förbindas någon som helst fråga om reglering af höjdförhållanderna för vattnet i Mälaren, ty denna fråga har alls intet med byggnadsfrågan att skaffa. Hvad man bör göra är att laga så, att det rinner hvarken mer eller mindre vatten fram, om byggnaderna der uppföras, än om allt får förblifva vid det gamla.

En föregående talare har också påstått, att en process skulle pågå om eganderätten till holmen; men så är icke fallet. Man kan icke ens säga, att det är process om vattenregleringen, utan hvad som förekommit är blott, att denna fråga behandlas enligt gällande lag angående vattenrätten. Någon process om eganderätten till holmen har icke blifvit inledd, och jag hoppas att, hurudan utgången i dag än må blifva, någon dylik process icke skall uppstå. Min åsigt är nemligen, att såväl staten som Stockholms kommun hafva de allra största fördelar af att söka utan process komma till en uppgörelse i dessa frågor.

Man har klandrat Stockholms stad därför att under denna långa tid icke något anbud från staden framkommit; men jag tror mig veta, att detta berott på en temligen allmän opinion inom Stockholms stadsfullmäktige, att från stadens sida icke något ingrepp i ett af Riksdagen fattadt beslut bör göras. Annat blir naturligtvis förhållandet, om nu enligt herr Ljungmans förslag en direkt fråga kommer att ställas till Stockholms stadsfullmäktige. Då är jag öfvertygad om att svar skall komma, och det mycket snart.

Jag har som sagdt, herr talman, icke velat här upptaga tiden med annat än att lemna de upplysningar, som jag, på grund deraf att jag under det sista året deltagit i de ifrågavarande ärendenas behandling, har ansett mig böra lemna.

Något yrkande har jag icke att göra.

Herr vice talmannen Danielson: Det är väl bekant, att hvarje gång denna fråga om Helgeandsholmen och dess bebyggande förekommit, så har det varit en stor fråga, och så är det äfven denna gång. Jag har hört, att nästan alla äro missbelättna och ingen fullt belåten med hvad som beslutats, men om så är förhållandet, tror jag att det vore välbetänkt att föra frågan fram så, att man kunde blifva *mera* belåten. Det är väl icke herrarne obekant, att många ansågo, att det som egentligen försköt denna stora fråga, det var frågan om hofstallets förflyttning.

Jag hade för mig den förmodan, att, när frågan gick igenom med några rösters öfvervigt, detta berodde till väsentlig del på

sagda förhållande och på att vi icke hade haft tillräcklig tid att öfverlägga, huru vi skulle ordna dessa byggnadsfrågor och använda och begagna holmen, och att detta ej kunde ske förrän denna fråga om hofstallet vore undanröjd. Nu är den undanröjd, och nu tror jag, att rätta tidpunkten är inne att ordna Helgeandsholms-frågan i sin helhet. Derför vore det enligt min tanke mycket välbetänkt, om kammaren beslöte uppskof med saken, så att den finge fullständigt utredas från alla sidor så, som den verkligen förtjenar att utredas.

Man har sagt, att vi skola bebygga holmen värdigt. Ja, det är ju detta vi alla vilja. Man har vidare sökt göra den uppfattning gällande, att det här skulle företrädesvis vara fråga om att gynna stockholmsintressen och stockholmarna. Men detta tror jag icke är den rätta uppfattningen; ty staten eger ju så många egendomar i hufvudstaden, att vi också hafva intressen såsom egendomsegare, om jag så får säga, och då tycker jag, att dessa intressen böra gå hand i hand med Stockholms stads. Det är lika viktigt för staten, för riket i dess helhet och för oss alla, hvar och en, att denna holme ordnas på bästa sätt, som det kan vara för Stockholms stad; ty — jag upprepar det — staten eger många och stora egendomar i Stockholm och har i sin egenskap af egendomssegare intressen, som icke böra förgätas af någon af oss.

Det är temligen tydligt ådagalagdt, att, om begge husen skola byggas å holmen, utrymmet blir för knappt. Detta erkännes af alla. Derför tror jag, att det är i högsta måtto välbetänkt att taga sig uppskof i denna sak. Om vi finge utredt till exempel, att Stockholms stad såsom sådan ville åtaga sig att hålla stränder, kajer, gator och öppna platser och draga Drottninggatan öfver holmen, mot det att vi uppförde endast en byggnad å holmen, tror jag, att detta skulle vara en synnerligt lycklig lösning af frågan. Mer än ett hus på denna plats tror jag icke, att framtiden kan gilla. Jag tror därför, att vi böra gifva oss tid att få den frågan utredd, om det är lämpligt att lägga endast banken eller endast riksdagshuset der, och att, om det skulle blifva banken, få förslag om att tillbygga riksdagshuset, der det är. Detta är en fråga, som rör millioner; och vi få väl ändå icke glömma, att vi äro ansvarige för, huru vi handskas med dessa millioner. Är det icke af någon betydelse att vara sparsam, då kan man ju bygga huru man tycker; men jag tror, att nationen väntar att, på samma gång vi ordna detta *klokt*, vi äfven ordna det *billigt*.

Man har talat om, att vi gifvit 1,200,000 kronor för hofstallet, och att man kan beräkna tomten till 800,000 kronor. Detta blir tillsammans 2,000,000 kronor, det är sant. Men denna utgift har ju nu en gång skett; och om vi ordna holmen på det sätt, att vi bygga bankhus der, och tillbygga riksdagshuset här, *bespara* vi derigenom minst 2,000,000 kronor. Sålunda förlora vi ju ingenting på saken. Tvärtom få vi säkerligen något i behåll. Man har sagt, att det är ovisst ännu, om det *kan* byggas för det belopp, som man år 1888 tänkte sig. Jag tror, att de uttalanden, som här i detta hänseende blifvit gjorda ej äro så mycket värda. Jag erinrar

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförandet
af Riksdagens
bestut angående
uppförande å
Helgeandsholmen
af nya byggnader
för Riksdagen
och riksbanken.
(Forts.)

särskildt om en talare på samma länsbänk som jag, hvilken sagt, att det fattas åtskilliga konstnärsmann på den protestlista, som vi fått oss tillstånd — men jag tror icke, att den värde talaren, då han ej vågat namngifva någon, kan påstå att de många tiotal namn, han förmenat fattas, äro af någon synnerligt betydande beskaffenhet. Jag har mig särskildt bekant, att, då för ett och annat år sedan en fråga var före, som för den ort jag tillhör var af stor vikt, samme talare mycket varmt och mycket ifrigt förordade en arkitekt här i Stockholm, hvilken skulle vara den skickligaste han kände. Jag såg just på listan, att hans namn fans der. Det synes mig därför vara ett och annat att säga i detta afseende.

Jag får vidare säga, att hvad herr Ivar Månsson anförde om att, derest nuvarande riksdagshuset skulle komma att användas till embetslokaler, det lemnade 30 å 40,000 kronor i besparing af hyror om året. Detta kan visserligen vara sant, men att sagda belopp ändå ej är mer än ränta på de 6 å 800,000 kronor, om man räknar efter 5 procent, som man måste kosta på huset till omändring till sådana lokaler. Men om vi sålunda skulle förändra vårt nuvarande riksdagshus, är det klart, att sagda kostnadsbelopp finge tagas med i räkningen. I alla fall skulle vi dock vinna den förmån, att, om vi byggde riksbanken på Helgeandsholmen, riksbankens gamla hus skulle lika väl kunna användas till embetslokaler, med ombyggnad och förändringar. Det ena lär alltså uppväga det andra helt och hållet.

Jag tror, att ett uppskofsbeslut vore välbetänkt, desto mera som en af fullmäktige här just nu i kammaren yttrat, att det är tvifvelaktigt, huruvida man kan bygga riksdagshuset, förrän frågan om den för riksbanken afsedda tomten blifvit afgjord i och med den tvist, som pågår om eganderätten till vattnet. Man kan icke bestämma riksdagshusets läge, förr än denna sak blifvit afgjord; och när den blifvit afgjord, är väl säkerligen ytterligare minst ett år gånget.

Jag har därför nu samma uppfattning i frågan, som jag hade, då 1888 års beslut fattades; och jag kan icke tillmäta de der 12 rösterna, som egentligen voro de, som beslöt i denna byggnadsfråga, större auktoritet, än hvad fackmännen hafva i saken. Huru man än vill respektera ett riksdagsbeslut, så är det klart, att äfven ett sådant kan vara olämpligt; och det bör ej vara oryggligt, om man kan rätta hvad som skett i förhastande. Det är ej skäl att tala om, huru, efter hvad jag och många med mig veta, 1888 års beslut tillkom, och hvilken agitation då bedrefs. Jag har knappt under min riksdagstid sett maken till agitation. Om agitationen icke varit så häftig, som den var, hade aldrig denna majoritet af 12 röster kommit till. Nu har det skett emellertid. Men jag tror, att vi lika fullt böra ändra hvad som kan ändras och lämpligen bör ändras. Jag tager mig friheten framställa ett förslag, som jag tror skall jemna ut frågan på alla håll och göra det möjligt för oss att få den utredd och så utredd, att vi skulle kunna vara belättna dermed hvar och en, utan att det blir dyrare än som från

början varit afsedt. Jag har tänkt, att kammarens beslut lämpligen bör affattas sålunda:

»att, i anledning af motionärernas förslag, Riksdagen, med beslutande af uppskof, på sätt här nedan omförmäles, med verkställighet af Riksdagens år 1888 fattade beslut om uppförande å Helgeandsholmen af nya riksdags- och riksbankshus, må uppdraga åt fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret att

1:o låta före nästa riksdag de öfver de ifrågasatta riksdags- och riksbankshusbyggnaderna å Helgeandsholmen uppgjorda kostnadsförslagen underkastas granskning af sakkunnige för utrönande af verkliga kostnaden;

2:o från Stockholms stadsfullmäktige inhemta yttrande, som skall till fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret aflemnas före den 15 nästa juli, huruvida Stockholms stad är villig att bekosta såväl Drottninggatans fortsättning öfver Norrström och Helgeandsholmen fram till Mynttorget som ordnandet af stränder, kajer, gator och öppna platser å Helgeandsholmen och dessa allt framgent på stadens bekostnad underhålla, under förutsättning att å holmen uppföres endast en byggnad, antingen riksdagshus eller riksbankshus, detta senare afsedt att inrymma riksbank, riksgäldskontor och justitieombudsmansexpedition, samt så placerad som nedan sägs;

3:o i händelse af Stockholms stads bifall till i mom. 2) beslutade hemställan, låta före nästa riksdag uppgöra ritningar och kostnadsförslag

a) till uppförande å vestra hälften af Helgeandsholmen af en byggnad, antingen ensamt riksdagshus eller riksbankshus, detta senare afsedt att inrymma riksbank, riksgäldskontor och justitieombudsmansexpedition, börande kostnadsförslaget för denna byggnad upptaga den beräknade kostnaden för byggnaden med grundläggning och hvad i öfrigt till byggnaden hörer, men icke kostnaden vare sig för Drottninggatans fortsättning fram till Mynttorget eller för ordnandet af stränder, kajer, gator och öppna platser å holmen; och

b) till utvidgning och ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset med syfte att göra detsamma fullt tillräckligt för det ändamål, för hvilket det redan nu är afsedt.

4:o Skulle Stockholms stad vägra bifall till hvad punkten 2) här ofvan innehåller, ega fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret låta Riksdagens 1888 fattade beslut om byggande af riksdags- och riksbankshus å Helgeandsholmen fortgå till verkställighet utan Riksdagens vidare beslut härom, derest de af Riksdagen förr anväsa medel, fem millioner kronor, med derå tillkommen ränta äro tillräckliga för byggnadskostnaderna».

Detta tycker jag är fullkomligt att sätta frågan, som man säger, på rent spel. Vill icke Stockholms stad då ingå på ett sådant erbjudande, har Stockholms stad sedan ej skäligen anledning att klaga. Deremot: om staden ingår på det, vinna vi ju den förmån, att vi få frågan fullt utredd, få motse alla de förslag, som kunna vara lämpliga att taga under öfvervägande, samt få holmen ordentligt bebyggd med ett hus. Jag beklagar, att jag har anled-

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utförande
af Riksdagens
beslut
angående
uppförande af
Helgeandsholmen
af
nya byggnader
för Riksdagen
och
riksbanken.
(Forts.)

ning tro, att denna kammare kommer att bifalla utskottets förslag. Jag har tyckt mig märka detta under diskussionen, och jag har då icke kunnat underlåta att anföra detta till protokollet för att derigenom ådagalägga, att jag åtminstone för min del icke vill bära det klander, som jag antager, att framtiden kommer att fälla öfver det beslut, som kommer att fastslås, om, såsom jag antager, kammaren bifaller utskottets förslag.

Herr talman! Jag ber, att proposition må framställas på det af mig nu upplästa förslaget.

Herrar *Östberg*, friherre *von Knorring*, *Wester* och *Restadius* instämde häruti.

Herr *Jonsson* i Hof: Äfven för dem, herr talman, som år 1888 sökte med all magt motsätta sig det utskottsförslag, som då blef Riksdagens beslut, tror jag försigtigheten bjuder att i det förändrade läge, hvori frågan nu kommit, med stor kritik taga emot de förslag om ändring, som här af olika talare framstälts; ty det är en annan situation, mine herrar, nu än år 1888, då detta beslut fattades. Det gälde då för vinnande af en lämplig byggnadsplats på Helgeandsholmen att offra en 12, 13 hundra tusen kronor i penningar för lokal åt vissa ädla djur, och det gälde att offra en tomtplats, som minst var värd 1,000,000 kronor, för detta ändamål. Den, som då måste vara mycket missnöjd med det riksdagsbeslutet, kan icke stå på samma punkt nu längre, när just den förutsättning gått i fullbordan, som man var mest missnöjd med då. Ingen må därför undra, om man vill med kritik undersöka de förslag och yrkanden, som här framstälts.

Jag skall be att så kort som möjligt få framställa innebörden af de olika förslag, som här föreligga. De hafva alla någonting gemensamt, och det är, att det hetes, att det icke är fråga om att upprifva riksdagsbeslutet af år 1888, utan endast att vinna uppskof — och ett års uppskof hafva de fleste talarne sagt. Men tror verkligen någon af de herrar, som så yttrat sig, att det ligger i mensklig förmåga att på ett år verkställa de utredningar det här gäller, upprätta nya ritningar, låta dessa ritningar undergå granskning ur olika synpunkter och derefter upprätta arbetsritningar och kostnadsberäkningar? Att allt detta skall hinna utföras på ett eller två, ja, till och med på tre år, det är omöjligt. Detta kan man säga på grund af den erfarenhet man har om större byggnadsföretag.

Huru lång tids arbete behöfde icke till exempel ritningarna för teaterbyggnaden undergå, innan de voro så klara, att kostnadsberäkningarna kunde uppgöras? Och hur många år har man icke arbetat på ritningarna till byggnaderna på Helgeandsholmen? Det är lätt att säga: den och den ritningen är icke bra, vi skola bygga på ett annat ställe, vi skola göra så eller så, men när det blir satt i scen och man skall bedöma frågorna om utrymme, läge, arkitektonisk utstyrelse och förhållandet till omgifningen, inträder frågan i ett annat stadium, som först då blir riktigt kritiskt, och det för-

dras tid att få det klart. Det är ett axiom, vågar jag påstå, att uppskofsyrkandet gäller icke att framskjuta byggnadsfrågan ett eller två år, utan enligt min mening snarare tre år och derutöfver, och hvad som under den tiden kan komma att passera torde vara för oss omöjligt att beräkna, men så mycket tror jag mig likväl kunna säga, att om man erinrar sig det oerhörda utredningsarbete, som föregått denna byggnadsfråga på Helgeandsholmen, huru den ena komitén aflöst den andra från början af 1870-talet och sökt alla möjliga tänkbara platser — den sista och största komitén af 1884 som bestod af 10 ledamöter, var så enig, att jag tror att det var lika många reservationer mot komiténs utlåtande som det var ledamöter i komitén — hur skall man då tänka sig, att det skall gå lättare att ändra om beslutet och ena sig om en plats, som mera tillfredsställer ett flertal än den fastslagna på Helgeandsholmen? Herr Themptander har i likhet med flera andra ansett det vara en mycket enkel och lätt sak att lösa, om man bygger ett riksbankshus på Helgeandsholmen, med lokaler för riksgäldskontoret och justitieombudsmansexpeditionen, och bygger här på platsen ett annat riksdagshus. Jag ber att i det fallet få fästa uppmärksamheten på en egendomlighet i detta förslag. I herrar Themptanders och Fränkels reservation förekommer nemligen, bland annat, att fullmäktige skulle låta uppgöra ritning och kostnadsförslag till utvidgning och ombyggnad af det nuvarande riksdagshuset, med förläggande af kamrarnes plenisalar å tomtens hittills nästan obebyggda södra del, och med iakttagande i fråga om utrymme af de fordringar på golfyta, hvilka tillämpats i programmet för de å Helgeandsholmen tilltänkta riksdagslokaler. Således — det program som följts för de sist uppgjorda ritningarna med den grundytan måste här följas, men det har af en talare förut påpekats, att grundytan på Helgeandsholmen är 67,000 qv.-fot och att det nuvarande riksdagshusets tomt håller 41,000 qv.-fot, och lägger man gymnasietomten och gränden till kommer man upp till 50,000 qv.-fot. Nu har herr Themptander sagt, att behovet af utrymme skulle minskas, därför att justitieombudsmansexpeditionen och riksgäldskontoret skulle flyttas från denna lokal öfver till Helgeandsholmen. Det minskar ju något, men minskningen har icke mycket att betyda, enär samme talare beräknar, att man för berörda ändamål behöfver öka bankbyggnadens utrymme på Helgeandsholmen endast med en femtedel. Det blir således icke något annat än en obetydlig minskning det kommer att gälla, då man skall draga lokalerna i fråga ifrån den stora riksdagsbyggningen. Det måste således blifva ett otillräckligt utrymme på denna tomt. Herrar reservanters egen uppmärksamhet måtte också hafva blifvit fäst på att deras ståndpunkt i detta afseende icke är så hållbar, ty under öfverläggningen i dag hafva reservanterna förenat sig om ett annat yrkande, som undviker detta fel.

Äfven en annan omständighet i samma reservation vill jag fästa mig litet vid, ehuru äfven den synes hafva uppgifvits. Det har talats om, att man skulle bygga en bro från Drottninggatans förlängning öfver norra strömgrenen, men öfver den södra har man

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i
eller anstånd
med utföran-
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)

icke ansett något behof af en bro förefinnas. Det kan ju vara delade meningar om hvilka genvägar och bekvämligheter en bank bör hafva för att rätt betjena sina kunder och draga sådana till sig, men nog förefaller det, som om det vore mera af strategisk art än förbiseende som man gjort dessa beräkningar för att nedsätta kostnaden eller fördela kunderna. Men då äfven den synpunkten är öfvergifven, är icke mycket att säga derom. Jag skall icke yttra mig i fråga om den estetiska sidan af dessa byggnader, då jag säkerligen icke är kompetent, och andra människors smak än deras som blifvit rätt uppodlad i denna konstgren lär här hafva intet att betyda. För öfrigt tror jag att den sidan blifvit tillfredsställande skött af talaren på kalmarlänsbanken och icke behöfver något vidare understöd. Likaså tror jag icke, att jag behöfver något vidare yttra mig i fråga om kostnadsberäkningarna och de påstådda otillfredsställande undersökningarna, ty derför har min granne här temligen tydligt och klart redogjort. Men han förbigick dervid en omständighet, som jag skall be att få beröra, och den gäller kostnadsberäkningarna för sjelfva husbyggnaden. Det torde nemligen icke hafva blifvit klart för herrarne, huruvida den beräkning han omnämnde gälde en yttre vanlig murbruksputs å husen eller om husen vore beklädda med naturlig sten, men jag kan upplysa, att enligt intyg från de herrar, som verkställt beräkningen, är kostnadsberäkningen baserad på en beklädnad af naturlig sten på alla yttre fasader.

Mine herrar, tiden är långt framskriden, och något egentligt nytt tror jag icke kunna vara att säga, men en liten omständighet vill jag ytterligare fästa uppmärksamheten på. Det har sagts från deras sida, som hafva varit missbelättna med byggnadsplanen, att komitén undanhållit andra de upplysningar, af hvilka den begärt att få begagna sig, men samtidigt har man från samma håll fått höra, att kostnadsberäkningarna i alla möjliga afseenden, som vederbörande fackmän verkställt, icke duga till något. Det är svårt att fatta, hurusom de herrar, hvilka erkänt sig icke hafva haft tillgång till material för frågans bedömande, lika fullt tilltro sig att på rak arm mästra de detaljerade beräkningar som vederbörande uppgjort. Detta förefaller mig egendomligt och visar, att här är kanske något sjukt som icke kan försvaras.

Jag kan icke heller helt och hållet förbigå den kanske i sig sjelf sunda idén, som herr Berglöf framställt, eller att uppföra en modell i naturlig storlek på Helgeandsholmen för att derigenom kunna visa, huru byggnaderna skola taga sig ut. Men herrarne kanske erinra sig, att det framstälts anmärkningar mot det sätt, hvarpå modellen i ritkontoret var placerad, ty det har sagts, att modellen stått för lågt, så att blicken komme för mycket uppifrån, och att derigenom omdömet blefve falskt. Det torde dock hvar stått enhvar af dessa herrar fritt att sätta sig på en stol och intaga den anordning med synvinkeln, som kunde bäst passa i stycket. Men att man i alla fall, äfven om man här uppför en modell i naturlig storlek, skulle kunna se huru byggnaderna komme att taga sig ut, när man icke samtidigt besluter att rifva basarbyggnaden och

ritkontoret, som annars skulle skymma bort denna modell, så att omdömet måste blifva mycket mera falskt än det man får genom att betrakta den nuvarande modellen — det är en sak, som för vanliga menniskor är temligen svårfattlig. Det har sagts, att utredningen af kostnaderna vore knapphändig och otillfredsställande, och det kan vara i viss mån sant, emedan icke fullmäktige ännu pröfvat och godkänt några ritningar öfver byggnaderna, hvarefter detaljerade ritningar sedermera kunnat upprättas. Det är en sak som kommer att ske. Men månne det icke finnes något annat, som kan fordra en ytterligare utredning? Reservanterna inom utskottet hafva framställt ett yrkande i denna fråga; herr Ljungman har kommit med ett annat och nu har herr vice talmannen kommit med ett tredje. Torde icke också detta kunna visa, att idéerna hos dessa herrar behöfva undergå en ytterligare utredning, innan Riksdagen går in på deras förslag? Jag anhåller, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Ollas A. Ericsson, Hansson* i Solberga, *Hammarström, Anderson* i Hasselbol, *Schödén, Lilliehöök, Nordin* i Hamnerdal, *Wallmark, Odqvist, Jansson* i Djursåtra, *Svensson* i Rydaholm, *Mallmin, Olsson* i Ornakärr, *Andersson* i Ölsund och *Göransson*.

Herr Berglöf anförde: En talare på kalmarlänsbänken uppträdde under förmiddagen och förklarade, att ehuru den föreliggande byggnadsplanen blifvit underkänd af ett hundratal arkitekter och konstnärer, så vore han ändå af den bestämda åsigten, att byggnadsförslaget vore utmärkt, och stödde detta på sina egna fackkunskaper i ämnet. Han har nu på eftermiddagen tröstat oss med att han icke stode ensam i facket om sin åsigt, emedan han från en sin vän fått sig tillsänd en förteckning öfver en hel mängd arkitekter, som ännu icke uttalat sig i ämnet, men som skulle dela hans åsikter. Han upplyste oss dock icke om, hvarför de icke velat eller vågat uttala sig. Och han kunde icke ens namngifva oss dessa herrar, som skulle gilla byggnadsförslaget. Herr talman, när dessa herrar varit helt och hållet tysta, så kan jag icke rätt förstå, huru talaren kan veta, om de äro af samma åsigt som han eller af samma åsigt som de andra arkitekterna, som underkänt förslaget. Ty den omständigheten, att de varit tysta och icke uttalat sin tanke, är väl icke bevis för att de äro af samma åsigt som arkitekten från Kalmar län. Listan på dessa arkitekter kunde man icke få höra: den skulle vara hemlig; men man fick se den. Jag har varit i tillfälle att taga del af densamma, och jag kände der igen namn, som jag förut omtalat, och om hvilka jag förut under dagen upplyst, att de uttalat sitt ogillande af byggnadsförslaget.

Förteckningen var sålunda icke riktig: den innehöll namn på personer, som förut bestämdt uttalat sig *mot* byggnadsförslaget. Den der arkitektlistan och förteckningen på de der många sakkunnige vill jag sålunda för min del icke lemna något vitsord. Och

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i intilldess annat visas, tror jag, att den värde talaren från Kalmar eller anstånd län står ensam bland sakkunnige om sin åsigt.

med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Samme talare förklarade, att den der vattenfrågan vore en simpel sak att reda, och han fann det löjligt, att man talat om att en skilnad i vattenståndet i Mälaren skulle kunna inverka på grunderna för husen här i Stockholm. Förändringar i vattenståndet på landsbygden, der man sänker sjöar, som ligga i större eller mindre byar, hafva vi icke att lägga så mycken vikt vid, emedan grundläggningsarbetena derstädes icke pläga vara så vidlyftiga. Men i stora städer såsom Stockholm, der många hus byggas på pålar, der har vattenståndet en bestämd inverkan på byggnadernas bestånd. Bland annat har omförmålt, hurusom flera hus vid Skeppsbron och särskildt Sveriges riksbank satt sig betydligt under åren, just i följd deraf att sjön sjunkit och öfre delen af pålarne tagit röta. Det visar sig sålunda, att denna fackmännens åsigt icke är löjlig, utan grundar sig på rena sakförhållanden, som man icke kan bortresonera.

En talare på göteborgsbanken sade i afseende på den af mig föreslagna modellen, att den var afskräckande. Ja, han uttalade nog den tanke, som är gällande hos en hel mängd, nemligen att om man får se en modell uppförd, så kommer man att finna detta *byggnadsföretag* afskräckande, just med hänsyn till en hel mängd, af arkitekter och andra sakkunniga påpekade omständigheter. Man vill icke se, huru huset kommer att taga sig ut, ty om man får se det, så vill man icke hafva det. Man är rädd för denna modell som för ett spöke. Man är rädd att få se vålnaden af de tilltänkta husen på Helgeandsholmen. Men jag vill än en gång framhålla, att det finnes icke något bättre sätt att öfvertyga sig om husens lämplighet på platsen än att sätta dit dem i den storlek de skola hafva. Först derigenom kan man få ett slut på allt käbbel, om husen äro lämpliga eller icke. Ty här uppträder en fackman och säger: jag har den åsigten, trots det att alla andra hafva den motsatta. Men sätt dit husen; då kunna alla blifva öfvertygade om, huruvida de böra vara der eller icke.

En talare från Skåne har refererat herr Meldahls yttrande och äfven åtskilliga yttranden af andra arkitekter. Jag vill hänvisa den talaren till att nogare genomläsa dessa yttranden och särskildt det tillägg, som af den danske fackmannen blifvit gjordt. Då kan han äfven förvissa sig om, att den danske fackmannen icke varit på det klara med lämpligheten af den nu föreslagna byggnadsplatsen. Han hade en gifven ram att yttra sig inom, och inom den har han yttrat sig, men icke om platsens beskaffenhet och utsträckning.

Herr talman, för att undvika allt för många förslag och yrkanden i ämnet skall jag frånträda det yrkande, jag i förmiddags gjorde om bifall till reservationen och förena mig om vice talmannens förslag.

Den siste talaren påstod, att de många förslagen vittnade om bristande utredning i tankegången. Det kan ju vara roligt att höra en sådan der qvickhet emellanåt, men detta är en viktig fråga; och det vore väl, om en hvar af oss kunde så reda sin

tankegång, att vi blefve på det klara med, huru riksdags- och riksbankshus skola på ett för vårt land fullt lämpligt sätt uppföras. Den tankegången bör redas så mycket som möjligt, och vi böra icke skjuta från oss arbetet därför att det är svårt, utan söka att, hvar och en i sin stad, göra hvad vi kunna för att få full klarhet i denna stora och viktiga fråga.

För min del yrkar jag bifall dels till herr vice talmannens förslag, dels ock till den af mig med flere framlagda motionen om anslag till uppförande af modellen i naturlig storlek för de tillämnade byggnaderna på Helgeandsholmen.

Herr Petersson i Runtorp: Herr grefve och talman, mine herrar! Då jag åtskilliga gånger haft den äran att deltaga i öfverläggningar och beslut öfver denna fråga, så vill jag äfven nu säga några ord. Jag har alltid varit emot uppförandet af ett riksdagshus på Helgeandsholmen, emedan jag ansett platsen vara dertill olämplig. Och jag har icke gått ifrån denna min åsigt, utan hyser den fortfarande. Nu vill jag visst icke påstå, att jag är någon af de sakkunnige, som det talats om så mycket, men jag har emellertid denna uppfattning, och jag vill vidhålla den. Och jag styrkes nog i denna min tro af de sakkunnige, som här omtalats och som visat svårigheterna för att kunna få en monumental byggnad på omfördälda ställe. Detta har äfven föresväfvat mig i min okunnighet. Och det rå icke de personer för, som haft med saken att göra, utan det är platsen, som icke är bra och lämplig för ett monumentalt hus. Därför böra vi icke strida emot sådana förhållanden och uppföra hus, der de icke lämpa sig, och vi veta att det är mångas åsigt, att platsen är olämplig genom sitt läge i det storslagna slottets närhet. Det har framhållits af flere talare, att om Riksdagen skall bygga, så skall den göra det så, att den har heder deraf. Det vill jag äfven, men som jag tviflar på att den får heder af att lägga riksdagshuset på Helgeandsholmen, så vill jag hafva till protokollet antecknadt, att jag afsäger mig den hedern. Det har äfven sagts, att det finnes ingen annan plats i Stockholm att bygga riksdagshus på. Då skall jag be att få leda uppmärksamheten på en plats, som föresväfvat mig flera gånger, och det är öfre delen af Kungsträdgården. Det är en ypperlig plats för ett hus, och der skulle Riksdagen hafva heder af att sätta upp ett monumentalt hus. Det är också statens egendom, om jag icke missminner mig. Jag vill icke yrka på detta förslag, utan har blott velat påpeka, att det finnes en byggnadsplats, utan att man behöfver skämma bort en så vacker plats som Helgeandsholmen. Låt dem der blott bygga det hus, som är lämpligt, och det är riksbanken; ty det fordrar icke så mycket utrymme eller den höjd som riksdagshuset. Därför tror jag, att om man tager saken som den är, så kan man både få det vackert och bra och spara pengar. Och detta borde vi icke strida så mycket om.

Men här är något annat och det är, att man säger, att vi kostat på holmen öfver ett par millioner, och då vore det orätt att skänka den åt Stockholms stad. Men hvem har sagt det? Nej,

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i vi bygga vår riksbank der, och det är en statsegendom; och om eller anstånd det blir en vacker fri plats öfrig, så ligger väl ingen skada deri, med utförandet af Riksdagens beslut den är väl icke en present till Stockholms stad, utan den är Riksdagens fortfarande egendom.

Huru jag än ser saken, så kan jag icke föreställa mig annat än att man icke borde strida så mycket om denna fråga, hvilken ju kan ses från mångfaldiga sidor; men icke kan det ligga något ondt i att man får uppskof. Icke heller kan det vara något generande för bankofullmäktige: de få äfven se sig om på annat håll och få en större och vidgad fullmakt för sin verksamhet.

Hvad det angår att göra en ombyggnad här på platsen, så tror jag, att det kan dröja ganska länge med den saken. Ty husets tillstånd är icke så farligt, det kan jag intyga, som varit med på ständsriksdagarne: det är en ofantlig skilnad här både på bekvämlighet och utrymme mellan då och nu. Men när vi en gång skola nybygga, så skall det vara ett monumentalt hus på lämpligare plats, och om jag då lefver och är med här, hvilket jag icke tror, då skall jag gerna gå med derpå. Men att bygga hus, som vi kanske få skam af i framtiden, det vill jag deremot icke vara med om. Jag yrkar bifall till herr vice talmannens förslag.

Herr Themptander: Jag ber om ursäkt att jag ännu en gång upptager herrarnes tid; men jag kan icke underlåta att besvara några af de anmärkningar, som blifvit rigtade mot den mening, till hvilken jag anslutit mig i denna fråga.

Jag skall dock icke mycket sysselsätta mig med så beskaffade anmärkningar, som gjordes af den värde talare på gefleborgsbänken, som nyss här bredvid från talarstolen hade ordet och som syntes antaga, att det i reservanternas förslag låge någon slags hänsyn till, huru man borde leda kunder från olika håll i staden till riksbanken, efter som man hade uttalat sig för endast *en* bro. Det ligger eljest mycket nära till hands att förstå, att der det förut finnes en bro, der skall den bibehållas; derutinnan vill man ingen förändring. Men i riksbankens intresse ansågo reservanterna nödigt att få en ny bro från andra sidan, och i reservationen hafva vi ifrågasatt, att denna bro skall bekostas af staten. *Nu* har af herr Ljungman ifrågasatts, att bron skulle bekostas af Stockholms stad. Det är en fråga, som är af jembörelsevis underordnad betydelse, hvilkendera som bekostar bron. Derför har jag kunnat sluta mig till herr Ljungmans reservation, men jag ber att få tillbakavisa alla sådana insinuationer, som att några så beskaffade beräkningar, som af denne talare antyddes, skulle ligga härunder.

Härefter ber jag få vända mig mot den ärade talaren på kalmarbänken, herr Hammarskjöld. Först och främst vill jag då säga, att, såsom jag redan på förmiddagen erkände, han har alldeles rätt i sina beräkningar af den nuvarande tomtens arealinnehåll, som är ungefär 41,000 qvadratfot, men mot herr Olof Jonsson vill jag erinra, att om man tillägger tomten här bredvid och gränden mellan dessa tomter, då kommer man till en tomtyta af ungefär 65,000 qvadratfot eller mycket nära de 67,000 qvadratfot, som det projek-

angående
uppförande å
Helgeands-
holmén af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)

terade riksdagshuset skulle komma att omfatta. Men denna yta, 65,000 kvadratfot, är alldeles obehöfligt stor, och därför har det icke af reservanterna ifrågasatts att förvärfva denna bredvid ligande tomt, ty först och främst skulle ju här icke behöfva inredas några lokaler för justitieombudsmansexpeditionen och riksgäldskontoret, och vidare kan väl icke bestridas, att icke utrymmet här på platsen kan tillgodogöras fördelaktigare och med mycket större sparsamhet, än som kan ske i det föreslagna riksdagshuset på Helgeandsholmen, der det är fråga om storartade trappuppgångar samt vestibuler och korridorer i oändlighet, jemte andra anordningar, som just påkallas af byggnadens beskaffenhet och läge, om de än delvis torde blifva ganska litet gagneliga för dem, som skola vistas der.

Här har rigtats den anmärkning mot mig, att jag förut instämt i och förordat ett förslag om *ett* hus på Helgeandsholmen för Riksdagen och riksbanken. Ja, de orden som nyss upplästes voro visserligen icke mina ord, utan de yttrades af en annan ledamot i statsrådet, men jag har instämt i dem och vill bära ansvaret för dem. Jag har dock i min motion redan yttrat mig om den saken och angifvit, att den fråga, som då förelåg, i själfva verket hade bra liten gemenskap med nu förevarande fråga. Då var det först och främst blott fråga om att bygga *ett* hus, och för det andra voro det husets dimensioner beräknade efter de anspråk, som då för tiden från Riksdagens och riksbankens sida ställes på utrymme för dessa båda institutioner. Dessa anspråk hafva sedermera under de förlutna åren vuxit så enormt, att nu är det fråga om en helt annan byggnad än då. Nu vill jag visst icke ogilla, att man tager till byggnaderna tillräckligt stora, men jag vill upplysa, att t. ex. i fråga om riksbanken är det utrymme, som nu erfordras, helt enkelt dubbelt så stort som det, hvilket då ifrågasattes. Det är gifvet, att om man fördubblar anspråken på utrymme, så behöfs det ett helt annat hus än som erfordrades, när man ansåg sig behöfva blott hälften så mycket. Nu har frågan således kommit i ett helt annat skick, nu gäller det *två* hus, och två hus som skola skänka långt större utrymme, än då var i fråga.

Herr Olof Jonsson sade, att man bör egna en mycket noggrann kritik åt de många yrkanden, som här framstälts. Ja, det skulle nog vara påkalladt, om dessa yrkanden afsåge en *definitiv* lösning af frågan, men hvad som företrädesvis synes mig behöfligt, det är en noggrann kritik af herr Olof Jonssons mening eller af det beslut, som är afsedt att bringas till verkställighet. Det är gifvet, att då jag och mina meningsfränder anse för olyckligt det beslut, som fattades 1888 och hvilket efter vår tanke en gång kommer att stämpelas såsom ett kolossalt misstag — derom hyser jag icke något tvifvel — det är gifvet, säger jag, att då vi därför vilja förekomma dess utförande och begära anstånd för pröfning af andra sätt att lösa frågan, så kan det ju finnas ganska stora skäl för oss att låta flera olika ämnen blifva föremål för en sådan utredning. Det är därför helt naturligt, att vi, som för närvarande endast önska uppskof med frågan, icke behöfva fästa så mycket afseende

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

*Om ändring i
eller anstånd
med utföran-
det af Riks-
dagens beslut
angående
uppförande å
Helgeands-
holmen af
nya byggnad-
er för Riks-
dagen och
riksbanken.
(Forts.)*

vid, om det ena eller det andra uppskofsyrekandet bifalles. Man kan mycket väl vara med om att låta en utredning omfatta jemväl en eller annan sak, hvarom man för egen del icke precis behöfver anse en utredning af så stor vikt.

Hvad nu denna utredning angår, så förstår jag mycket väl, att man, såsom här antydts, kan frukta, att ett betänkligt uppskof skulle blifva dermed förbundet, men efter den antydning, som talaren på samma bänk som jag, herr von Friesen, nyss gjorde, har jag fått den bestämda uppfattning, att någon fara för att vårt förslag skulle medföra något betänkligt uppskof verkligen icke synes förefinnas. Herr von Friesen angaf först, att de siffror, som finnas i betänkandet angående kostnaderna, alldeles icke äro några officiella siffror. De äro uppgjorda af en riksdagshuskomité, som icke lär hafva någon officiel tillvaro och vid hvars uppgifter man icke kan fästa det afseende, som Riksdagen behöfver göra, när den skall bedöma verkliga kostnaden för byggnadsföretaget. Dessa siffror äro ännu icke pröfvade af riksbanks- och riksgäldsfullmäktige, och ännu är det icke afgjort, om dessa, när de företaga denna pröfning, kunna finna sig uppfordrade att göra framställning till Riksdagen, huruvida kostnaderna få uppgå till högre belopp, än som ifrågasattes 1888. För min del skulle jag också verkligen anse det ganska tillräddligt, om fullmäktige funne sig behöfva göra en sådan framställning, ty, såsom jag sade på förmiddagen, det vore ganska anmärkningsvärdt, om Riksdagen i detta fall skulle lemna ifrån sig sin pröfningsrätt i afseende å detta storartade byggnadsföretag, då Riksdagen eljest är så angelägen att i detalj få utföra en sådan pröfning. Nå väl, skola vi då hafva att vänta en framställning från riksbanks- och riksgäldsfullmäktige angående den kostnadsberäkning, som bör läggas till grund för dessa byggnaders utförande, då lär det väl icke vara antagligt, att frågan kan blifva snart afgjord, och då behöfva vi ju icke frukta, att uppskof eger rum med verkställighet af åtgärder, som eljest skulle ifrågakomma, om vi nu begära ett anstånd till nästa år.

Vidare yttrade den ärade talaren, att det kunde ifrågasättas, om man ens kunde börja med riksdagshuset, innan vattenregleringsfrågan blifvit afgjord. Jag vill icke inlåta mig på den juridiska sidan af saken, men jag blef något öfverraskad öfver detta yttrande, då jag nemligen aldrig tänkt mig möjligheten af att något sådant kunde på det hållet ifrågasättas. Men är det verkligen så, ja, då får jag säga, att då tyckes mig uppskof med verkställighet af hela detta beslut komma att ega rum i en utsträckning, som torde blifva ganska stor. Emellertid synes mig framgå af herr von Friesens yttrande, att det i sjelfva verket icke är någon brådska å färde. Frågan lär i alla händelser icke till nästa riksdag hafva avancerat stort längre, än den är i närvarande stund. Hvarför icke då begagna mellantiden till nästa riksdag för att vidare undersöka saken och låta en mängd förhållanden, om hvilka vi behöfva utredning, blifva klarare framlagda, än de nu äro, deribland icke minst den frågan, huru mycket vi verkligen behöfva offra för dessa stora byggnader på Helgeandsholmen, ty det står dock fast, att

något så beskaffadt, detaljeradt kostnadsförslag för husen i deras senast projekterade form, som är erforderligt för att lära känna den verkliga kostnaden, finnes icke ännu eller har åtminstone ännu icke undergått granskning hos fullmäktige.

Till herr Hammarskjöld ber jag få säga, att jag aldrig på förmiddagen yttrade, att jag förvånade mig öfver att han ensam stälde sig gent emot de öfriga arkitekterna. Det har icke kunnat falla mig in, att han med den öfvertygelse han har icke skulle ärligt uttala densamma, och jag har den uppfattning om och det förtroendet till hans karakter, att han med rätta känt det till och med såsom en bjudande pligt att uttala sin mening. Hvad jag sade var, att jag hemstälde till kammaren, huruvida kammaren vågade ställa herr Hammarskjölds auktoritet i detta fall gent emot alla de andra auktoriteter, som yttrat sig i ett alldeles motsatt syfte. Herr Hammarskjöld talade för öfrigt om att han icke var öfvertygad om, att »vox populi» alltid var »vox Dei». Det är icke heller jag, men han lär lika litet som jag vara i besittning af något säkert medel att utröna, när vox populi är vox Dei och när den icke är det. Jag ber för öfrigt att, då den ärade talaren talade om vox Dei, få erinra om ett gammalt yttrande af en vis man, som säkerligen herr Hammarskjöld såväl som jag respekterar, nemligen Salomo, som säger: »med vishet varder huset byggt», och till vishet hörer, att man väl betänker sig, innan man inlåter sig på ett så vidtomfattande företag, som här är i fråga.

Slutligen får jag säga, att de skäl, som för mig i denna fråga varit bestämmande, hafva icke varit andra än de, som äro gällande för oss alla, och hvilka jag vet vi alla vilja acceptera, nemligen först, att när det gäller utförande af ett så beskaffadt företag som detta, måste vi alla vara angelägna om att det sker så, att icke en framtid skall förebrå oss, att vi förbisett den estetiska sidan af saken, och vidare, att vi icke böra inlåta oss på ett företag, så vidtutseende i afseende å kostnaderna som detta, utan att se till, om man icke kan lösa frågan och vinna ändamålet på ett vida billigare sätt, och detta senare skäl är af så mycket större betydelse, om man i likhet med mig erkänner, att om man vill vara sparsam, så har man framför allt skyldighet att vara det, då det gäller att spara på millioner. Jag ber slutligen, efter som man yttrat, att Stockholms stad borde hafva framkommit med något förslag i saken, få tillägga, att jag är af en alldeles motsatt åsigt härutinnan, och att jag håller Stockholms stad räkning för att den icke gjort något dylikt. Riksdagen har beslutat att bygga på Helgeandsholmen, och hade Stockholms stad då tagit initiativ till någon ändring i detta beslut genom att göra något slags anbud, så är jag fullt öfvertygad om, att från många af eder, mine herrar, hvilka nu anmärkt, att Stockholms stad icke framkommit med något sådant förslag, skulle man då fått höra klander öfver att Stockholm börjat en agitation för att kullkasta ett Riksdagens beslut. Med den ömtalighet, som förefinnes i uppfattningen af förhållandet mellan Riksdagen och våra städer, särskildt hufvudstaden, vet jag, att man är benägen att mot hufvudstaden rigta hvarje anmärkning, hvartill

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Om ändring i eller anstånd med utförandet af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeandsholmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.

(Forts.)

man kan finna någon som helst anledning, och jag är öfvertygad om, att man icke heller skulle sparat på anmärkningar, om ifrån staden utgått initiativet till en rubbning i ett af Riksdagen en gång fattadt beslut. Deremot, om Riksdagen sjelf kommer till insigt om, att dessa frågor kunna lösas i en annan ordning, och i fall Riksdagen påkallar Stockholms stads yttrande, i hvilken mån staden vill medverka till frågans lösning, så är jag öfvertygad om, att staden skall till svar härå fatta ett beslut, som kommer att visa, att staden inser betydelsen af denna fråga icke blott för staden, utan för hela landet.

Herr Bengtsson: Jag skall blott be att få till protokollet antecknad, att jag tillhör dem, som komma att yrka bifall till utskottets förslag. Ehuru jag 1888 röstade mot beslutet att förlägga dessa byggnader på Helgeandsholmen, så kan jag icke finna någon rimlig anledning att nu frånga detsamma, i synnerhet sedan Riksdagen för beslutets realiserande redan offrat nära 3 millioner. Man har såsom skäl för upprifvande af Riksdagens beslut åberopat sparsamhetshänsyn. Men, mine herrar, jag betviflar, att detta är egentliga skälet! Nej, hufvudsyftemålet med de framkomna motionerna är nog det, som en ärad talare i Första Kammaren i dag framhöll, att man icke vill hafva någon byggnad på Helgeandsholmen, utan en fri och öppen plats med en plantering. Detta yttrande var ett oförbehållsamt tal, som afslöjade innebörden af de motioner, som här framkommit. Nu lär väl emellertid ingen hysa den förhoppningen, att, om vi upprifva 1888 års beslut, vi komma att få bygga på den tomt, der vi nu oss befinna, utan Riksdagen komme nog att få se sig om efter en annan plats, för hvilken den finge betala ytterligare millioner, hvilket jag icke vill vara med om. Det är af denna anledning jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Hammarskjöld: Trots den sena timmen nödgas jag för några ögonblick taga tiden i anspråk för att försvara mig mot ett par anfall af den aktade representanten från Varberg.

Jag har visat honom den öppenheten att för honom framlägga en mig tillsänd lista på icke protesterande arkitekter. Men hvarken han eller någon annan kan väl begära, att jag skall läsa upp denna lista här i kammaren. Det skulle åtminstone jag för min del finna ogrannlaga. Han sjelf har likväl fått se listan, men det oaktadt har han förklarat, att han icke fäster något afseende vid densamma. Den är anonym, säger han; namnen betyda därför icke något, och jag skulle således fortfarande vara ensam bland Sveriges arkitekter uti att försvara Riksdagens beslut af år 1888. Jag skall dock be att få fästa hans uppmärksamhet på att, då jag förra gången hade ordet, jag nämnde, att det sannolikt fans åtskilliga af dessa namn, som icke kommit med bland de protesterande på den grund, att deras innehafvare icke ansågo sig, till följd af sin ställning, kunna underteckna någon offentlig protest. Men jag kan försäkra honom, att det också på denna lista finnes flera namn på

framstående arkitekter i Stockholm, om hvilka jag personligen vet, att de gilla det förslag till holmens bebyggande, här är ifrågasatt. Jag är således fullkomligt säker på, att jag bland Sveriges arkitekter icke står ensam om min mening.

Han har vidare sagt, att jag förlöjligat vattenfrågan, men det är icke öfverensstämmande med sanningen. Jag har sagt, att jag fann det löjligt, att, då man å ena sidan talar om att genom utfyllning Mälaren skulle uppdämmas, man å den andra sidan — då det svaras, att man i stället skall taga bort en del af holmen i den andra strömfåran för att motverka detta — säger sig vara rädd för att Mälaren skall rinna ut för fort. Det är detta, jag funnit löjligt — och det finner jag fortfarande löjligt.

Om ändring i eller anstånd med utföran det af Riksdagens beslut angående uppförande å Helgeands-holmen af nya byggnader för Riksdagen och riksbanken.
(Forts.)

Herr Nydahl: Jag har på sätt och vis redan angifvit min ställning till den föreliggande frågan, då jag är en af dem, som undertecknat herr Berglöfs motion. Jag trodde nemligen, då jag satte mitt namn under denna motion — och jag tror det fortfarande — att om den föreslagna modellen komme till stånd, så att Riksdagens ledamöter blefve i tillfälle att få en *rigtig* föreställning om huru denna byggnadsplan i verkligheten kommer att taga sig ut, skulle åtminstone *icke* något *riksdagshus* komma till stånd på Helgeandsholmen — jag tillägger, till stor fromma för den goda smaken och för statskassan.

Jag skulle hafva önskat att något utförligare få yttra mig i denna enligt min åsigt högst viktiga fråga, men det är mig motbjudande att vid denna sena timme ytterligare förlänga en debatt, som så länge pågått, med ett anförande, som jag är öfvertygad om icke skulle i minsta mån inverka på det beslut, kammaren om några ögonblick går att fatta. Jag ber därför blott att få säga, att jag i likhet med herr Petersson i Runtorp vill fritaga mig från »heder» af att hafva med min röst bidragit till riksdagshusets förläggande till Helgeandsholmen, och anhåller jag därför om afslag å utskottets hemställan och bifall till det af herr vice talmannen under öfverläggningen framlagda förslaget.

Herr Larsson i Berga förklarade sig instämma häruti.

Öfverläggningen var slutad. Derunder hade, i fråga till en början om herrar Wallins, Themptanders och Ljungmans motioner, yrkats: 1:o bifall till utskottets hemställan; 2:o afslag å nämnda hemställan och bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; samt 3:o och 4:o bifall till hvart och ett af de utaf herrar Ljungman och vice talmannen under öfverläggningen framställda särskilda förslag. Herr talmannen upptog hvart och ett af dessa yrkanden till proposition i nu nämnd ordning och fann svaren hafva utfallit med öfvervägande ja för bifall till utskottets hemställan. Votering blef likväl begärd och företogs, sedan till kontraposition antagits bifall till herr vice talmannens förslag, enligt följande nu uppsatta och af kammaren godkänd voteringsproposition:

Den, som bifaller sammansatta stats- och bankoutskottets i utlåtandet n:o 4 gjorda hemställan, såvidt den afser de af herrar Wallin, Themptander och Ljungman i förevarande ämne väckta motioner, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det af herr vice talmannen under öfverläggningen framställda förslag.

Efter röstsedlarnes uppräknande befans, att 136 ledamöter röstat ja och 84 nej; och hade sålunda kammaren beslutat i enlighet med ja-propositionen.

Beträffande derefter utskottets hemställan, i hvad den afsåg herr Berglöfs m. fl. motion, hade yrkats *dels* bifall till samma hemställan och *dels* afslag derå och bifall i stället till sistberörda motion. Sedan herr talmannen gifvit propositioner å hvarterdera af dessa yrkanden, biföll kammaren utskottets hemställan jemväl i denna del.

§ 2.

Slutligen föredrogs och bifölls sammansatta stats- och bankoutskottets memorial n:o 5, angående årligt understöd åt arbetsförmannen C. F. Björklunds och arbetaren C. G. Janssons enkor och barn.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtande n:o 30, i anledning af Riksdagens år 1893 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1892; samt

Andra Kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 11, i anledning af väckt motion om förändrad anordning af fyrbelysningen vid Sandhammaren.

Dessa ärenden skulle å föredragningslistan för nästa sammanträde uppföras framför de ärenden, som blifvit tvenne gånger bordlagda.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag; hvarefter kammarens ledamöter atskildes kl. 11,½ e. m.

In fidem
Hj. Nehrman.